

TARTU ÜLIKOOL
Pärnu kolledž
Sotsiaaltöö korralduse osakond

Kairi Saar

**KOOLIEALISTE NOORTE JÕUDMINE
UIMASTITENI JA TARBIMISHARJUMUSED
– KOGEMUSED X VALLA NÄITEL**

Lõputöö

Juhendaja: Liina Käär, MA

Pärnu 2019

Soovitan suunata kaitsmisele .....

(juhendaja allkiri)

.....

(kaasjuhendaja allkiri)

Kaitsmisele lubatud "...“..... A.

TÜ Pärnu kolledži ..... Osakonna juhataja

.....

(osakonna juhataja nimi ja allkiri)

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....

(töö autori allkiri)

SISUKORD

Sissejuhatus	4
1. Uimastite levik ja kättesaadavus koolinoorte seas	7
1.1. Narkootikumide tarbimine ja kättesaadavus Euroopa ja Eesti noorte hulgas	7
1.2. Koolinoorte uimastite tarbimise põhjused ning kaasnevad individuaalsed ja ühiskondlikud tagajärjed	11
1.3. Uimastite levikut ja tarbimist reguleeriv seadusandlus, ennetustöö	15
2. Uurimus kooliealiste noorte uimastite tarvitamisest ja kättesaadavusest	22
2.1. Uurimismetoodika, valim ja läbiviimine.....	22
2.2. Uurimuse tulemused.....	25
2.3. Arutelu ja järeldused	49
Kokkuvõte	53
Viidatud allikad.....	55
Lisa 1. Küsimustik X valla koolinoortele	61
Summary	63

SISSEJUHATUS

Probleemid ümbritsevad ühiskonda alatasa ning nende hulgas on asju, mida ei märgata, ei osata tähele panna või ei suudeta leida sobivaid lahendusi. Uimastite tarbimise kasv pole probleemiks ainult Euroopas vaid ka Eestis, kus murekohaks on märgid ainete ulatuslikumast kasutamisest noorte seas. See on valdkond, mis vajab täiendavat uurimist, poliitika kaalumist ja ennetustegevust. (Euroopa Narkootikumide ja Narkomaania Seirekeskus, 2018, lk 12)

Raportis „Narkomaania Eestis 2002“ on välja toodud Eesti uimastitarbimise teekond 1990. aastast, mil narkootikumide kasutamine oli veel suhteliselt harva esinev nähtus. Aruandes selgub, et Eesti taasiseseisvumise alguses hakati tarvitama kodus unimagunast valmistatud nn mooniteed ehk moonikomposti ning marihuaanat (kanepiprodukt). Haruldased olid sünteetilised amfetamiini-tüüpi ja *ecstasy*-rühma ained, samuti ka heroiin. 1990. aastate keskpaigast hakkas Eesti narkoturule lisanduma uusi aineid ning narkootikumide tarbimine suurenes kiiresti. Veel ilmneb ettekandest, et 1998. aastal oli 36% noori vanuses 18–24, kes olid tarvitanud uimasteid (Abel *et al.*, 2003, lk 9). Alterman ja Võõbus (2008, lk 21) uuringute põhjal selgub, et illegaalset uimastit proovinud õpilaste arv on aasta-aastalt kasvanud, nt 1995. aastal oli uimasteid proovinud 7% noori, 1999. aastal 15% ning 2003. aastal 24%. (Narusk, viidatud Alterman & Võõbus, 2008, lk 21 vahendusel).

Allaste ja Lagerspetzi (2002) väidete põhjal oli Eestis 1990. aastatel uimastite laiema leviku eelduseks kiired majanduslikud ja kultuurilised muutused, kus narkootikumid olid kergemini kättesaadavad. Majanduse ümberkujundamine andis uusi võimalusi mõnuainete illegaalsele tootmisele ja Eesti sai geopoliitilise asendi tõttu rahvusvahelisele salakaubandusele ja rahapesule sobivaks paigaks. (Allaste & Lagerspetz, 2002, lk 36)

Riskikäitumise uuringus selgus, et vaatamata suhteliselt kõrgele teadlikkusele on sõltuvusainete tarvitamine Eesti noorte seas väga levinud. Narkootikume oli 2014. aasta

uuringu kohaselt proovinud 8. klassis 10% lastest, 12. klassi lõpus aga juba 39%. Narkootikumidest on kõige enam tarvitatav aine kanep. (AS Emor, 2014, lk 120) Selleks, et muuta ühiskonnast tulenevaid võimalikke negatiivseid mõjusid positiivseteks või kooliealiste laste arengut soodustavateks, on oluline keskenduda sellele, milline roll on narkootilistel ainetel näiteks peresuhetele, kaasõpilastega läbisaamisele või koolikohustuse täitmisele.

Uimastite levik ja tarbimise kasv noorte hulgas pole seotud ainult sellega, et noored tahavad ja on altimad illegaalseid mõnuaineid proovima, vaid keelatud ained on muutunud järjest enam kättesaadavamaks. Mida kergekäelisemalt uimastid ühiskonnas liiguvad, seda raskem on leida nendele probleemidele lahendust ja takistada nii tarvitamist kui müümist. Maailma uimastiaruanne 2018 väidab, et ühiskond seisab silmitsi potentsiaalsete pakkumiste laienemisega uimastite turgudel. Jätkuvalt kasvab kiiresti internetis mõnuainetega kaubitsemine ning sellele on lisandunud retseptravimitega äritsemine. (United Nations Office on Drugs and Crime, 2018, lk 1).

Uimastite proovimine ja tarbimine on kasvanud ning senine ennetustegevus ei ole tulemusi andnud. Praegune elu säästev tegevus vajab täiendamist, sest narkomaania ennetuse, ravi, rehabilitatsiooni valdkonnad on süsteemselt välja arendamata (Siseministerium, 2014, lk 8) Väga oluline on läheneda uimastite tarvitajatele individuaalselt ja sügavuti. See võimaldab mõista nende tarbimisharjumisi ja tegevusi ning seda kuidas uimastid on tarbijale kättesaadavad. Oluline on uurida seniseid uimastitega seotud ennetustegevuste tulemusi ning seda, mida praegused tarvitajad ise mõnuainete vältimisest ja selle tulemuslikkusest arvavad.

Käesoleva lõputöö eesmärgiks on analüüsida kooliealiste noorte narkootikumide tarbimisega seotud põhjusi ja käitumist X valla näitel ning vastavalt tulemustele teha ettepanekuid ennetustööks piirkonna noorsoopolitseile ja noorsootöötajatele.

Lähtudes töö eesmärgist on sõnastatud järgmised uurimisküsimused:

- Kuidas kujuneb koolinoorte maailm keelatud ainetega?
- Kuidas koolinoored uimasteid hangivad?
- Kas ja kuidas tajuvad noored sõltuvusega kaasnevat probleemi?
- Mida arvavad noored uimastitega seotud karistuspoliitikast?

Lõputöö eesmärgi täitmiseks on autor püstitanud järgmised uurimisülesanded:

- kirjeldada teaduskirjanduse põhjal teoreetilist lähenemist sõltuvusprobleemile;
- anda ülevaade sõltuvusprobleemide statistikast Euroopas ja Eestis;
- uurida sõltuvusaineteni jõudmise põhjusi ja tarbimisharjumusi X valla kooliealiste noorte hulgas;
- anda soovitusi X valla piirkonna noorsoopolitseile ja noorsootöötajatele.

Käesolev uurimistöö on jagatud kahte peatükki, millest esimeses osas antakse teoreetiline ülevaade uimastite tarbimisest, selle tagajärgedest ning olemasolevast ennetustegevusest ning teises antakse ülevaade läbiviidud uuringust.

1. UIMASTITE LEVIK JA KÄTTESAADAVUS KOOLINOORTE SEAS

1.1. Narkootikumide tarbimine ja kättesaadavus Euroopa ja Eesti noorte hulgas

Uimastitega seotud teema on jätkuvalt aktuaalne ning mõnuainete levikule pole suudetud siiani piiri panna. Suur hulk noori proovib kas teadlikult või kellegi mõjutusel uimasteid. Alguses lihtsalt proovitakse mõnuaineid vähesel määral, millest hiljem võib välja kujuneda juba regulaarne tarbimine. Üha rohkem üritatakse leida ka erinevaid viise, kuidas uimasteid kätte saada.

Euroopa uimastiprobleemide aruandest 2018 selgub, et üha suuremates kogustes mõnuainetest toodetakse Euroopas, mis on Eesti tarbijale lähemal. Muutusi uimastite maailmas toetab tehnoloogiline areng. Samas ettekandes märgitakse, et Lõuna-Ameerikas kasvab kokaiinitootmine mõjutab suurel määral ka Euroopa turgu, kus kasvab just *crack*-kokaiini kättesaadavus. (Euroopa Narkootikumide ja Narkomaania Seirekeskus, 2018, lk 5) Maailma Uimastiaruande 2018 viitab, et narkootikumide turud laienevad ning kokaiini ja oopiumitootmine on jõudnud rekordtasemeni. Näiteks heroiin ja kokaiin on olnud pikka aega kättesaadavad ja nende tarbimine on kasvanud koos psühhoaktiivsete ainete ja retseptravimite tarbimisega. See on teinud narkoprobleemidele lahenduste leidmise väga keeruliseks. (United Nations Office on Drug and Crime, 2018, lk 4)

Euroopa Liidu narkootikumide tarbijad vanuses 15–34 tarvitasid 2018. aastal mitmesuguseid erinevaid uimasteid, näiteks kanepit tarbis hinnanguliselt 14,1%, kokaiini 1,9%, MDMA 1,8% ja amfetamiini 1% uuritud sihtgrupist. Uusi psühhoaktiivseid aineid kasutasid hinnanguliselt 3% 15-16-aastastest kooliõpilastest 24 Euroopa riigis (Euroopa Narkootikumide ja Narkomaania Seirekeskus, 2018, lk 15).

Uimastite tarvitamine on noorte seas riigiti erinev ning sõltub paljuski inimeste sotsiaalsest ja majanduslikust olukorrast. Noorte hulgas võib eristada kahte liiki tarbijaid: jõukamad noored, kes saavad neid aineid kätte ööklubidest ehk nn ööklubi meelemürgid (*ecstasy*, metamfetamiin, kokaiin, ketamiin, LSD ja GHB) ning odavama kauba kasutajad ehk nn tänavanarkootikumid (inhalandid). (United Nation Office on Drugs and Crime, 2018, lk 6)

Euroopa Uimastiprobleemide 2018. aasta aruande kohaselt on Euroopa Liidus kooliõpilaste hulgas inhalante elu jooksul tarvitanud keskmiselt 8% noortest. Retseptita rahusteid ja uinuteid tarvitab 6% noori ning uute psühhoaktiivsete ainete tarvitamist oli 4% kooliõpilaste seas (Euroopa Narkootikumide ja Narkomaania Seirekeskus, 2018, lk 40). Kõige levinum ebaseaduslik uimasti oli ESPADI uuringus osalevates riikides kanep, mida oli tarvitanud vähemalt korra eluea jooksul 16% õpilastest (ESPAD Group, 2016, lk 39)

Uute psühhoaktiivsete ainete (fentanüüli derivaat – ninapihustina kasutatav, ravimid, sünteetilised katinoonid, sünteetilised kannabinoidid, bensodiasepiin jne.) on kergesti kättesaadavad, kahjuks on nende ainete tarbijaid Euroopas keeruline hinnata. Uusi ained tuleb iga aastaga juurde, umbes 400 erinevat aastas ja suurem osa avastatud ainetest peetakse tundmatuteks või „seaduslikuks ravimiks“. Raskusi tekitab võltsitud või müügiloata ravimite väärarvitamine. (Euroopa Narkootikumide ja Narkomaania Seirekeskus, 2018, lk 16)

Internetitehnoloogia arenguga on tekkinud hulgaliselt ettevõtteid sotsiaalvõrgustikus, mis on soodustanud turu teket ja seetõttu on kolinud ka uimastitega kaubitsemise veebipõhisesse võrku. Müüjad kasutavad nii pime- kui ka pinnaveebi. Pinnaveebi kaudu käib mittekontrollivate lähteainete ja uute psühhoaktiivsete ainete või ravimite jaemüük. Süvaveeb ehk pimevõrk peidab nii ostja kui ka müüja isikut. Uimastitehinguid ja neid teostavad inimesed kasutavad internetimaailmas serverite füüsilise asukoha varjamiseks erinevaid strateegiaid. Väga oluliseks peetakse anonüümseks muutmise teenuseid nagu Tor (netikasutuse jälgede peitmise võrk) ja I2P, mis varjavad arvuti internetiprotokolli (IP) aadressi. Kasutusel on ka krüptovaluutasid (bitcoin ja litecoin) jälitamatu ning krüpteeritud tehingute tegemiseks. (Euroopa Narkootikumide ja Narkomaania Seirekeskus, 2017, lk 20)

Tänapäeva tehnoloogiline areng on viinud ka uimastite tarbimise, näiteks kanepi suitsetamise uuele tasemele ehk e-sigarettidesse, kus aurustiga koos suitsetakse kanepiprodukti. Arvatakse, et e-sigarettidele mõeldud erinevad vedelikud erisuguste lõhnadega petavad ära kanepi spetsiifilise lõhna. E-sigaretid on noorte seas väga populaarseks saanud. Uue meetodi kasutamist nimetatakse „dabbing“ (ehk „tupsutades“), kus THC ehk tetrahüdrokannabinool on kanepi peamine toimeaine (sisaldus üle 60–80%) kuumutatakse kõrgel temperatuuril ja hingatakse sisse. (Breitbarth, Morgan, & Jones, 2018, lk 101)

Euroopa Liidu uuringute põhjal paistab Eesti silma just 15–16-aastaste kooliõpilaste seas kõrgema narkootikumide tarvitamise sagedusega. Narkootikumide proovitakse kõige enam 14–15-aastaselt ja enamasti piirduakse ühe-kahe korraga. Samas on ka neid noori, kes jätkavad tarbimist. Uimastitarvitamise sotsiaalne tagajärg on Eesti koolinoortel haridustee katkemine, koolis tekivad erinevad probleemid ja koolikiusamine. Narkootikumide tarvitamine tekitab ühiskonnale suurt kahju, mis toob kaasa uusi sotsiaalprobleeme, näiteks koormuse tervishoiu- ja hoolekandesüsteemile, sõltuvuse, vigastusi, passiivsust tööturul ning kuritegevust. (Siseministeerium, 2014, lk 4–6).

Suured muutused toimusid Eesti ühiskonnas pärast taasiseseisvumist, kus noored olid avatud ja võtsid omaks kõike, mis tuli lääne kultuurist, kaasa arvatud uimastid. Noorte jaoks oli uimastitel atraktiivne kriminaalne maine ning illegaalsusest ei hoolitud. Juba 2003. aastal ei olnud Eesti noortel raske hankida narkootikume, pigem oli see noorte hinnangul kerge. Uimastite levik oli suur, sest kaubitsemisse oli kaasatud suur hulk noori, kes nägid meelemürkidega äritsemises rahateenimise vahendit. (Tervise Arengu Instituut, 2008, lk 13) Ka Tervise Arengu Instituut on toonud välja, et Eesti noorte hinnangul on ained muutunud läbi aastate järjest enam kättesaadavamaks. Suurimaks muutuseks loeti kanepi kättesaadavust.

Tänapäeva noorte sõprusseltskonnad on suured ja enamasti hangitakse uimasteid eakaaslaste käest. Paljud uimastitarvitajad jagavad oma varusid, see tähendab müüvad edasi oma sõpradele, sest kord saadud proovimise kogemus võib saada hiljem sõltuvuseks. (Tervise Arengu Instituut, 2014, lk 4)

Eesti Politsei- ja Piirivalveameti 2015. aasta uuringust selgub, et noortele on uimastite kätte saamine lihtne. Näiteks noorima vanuserühma (15–24 aastased) esindajatest 58% on öelnud, et kanep oli võrdlemisi lihtsalt kättesaadav. Kergemini omandasid uimasteid madalama haridusega vastajad (alg- või põhiharidusega vastajad). Lisaks ilmnes eestlaste ja muukeelse elanikkonna võrdluses, et mitte-eestlastel on lihtsam kätte saada amfetamiini, *ecstasy*, rahusteid ja uinuteid ilma retseptita. Eestlastel on olnud hõlpsam hankida kanepit Lõuna- ja Lääne-Eestis. Mitte-eestlastega (6%) paralleelsele tõmmates on eestlased sagedamini narkootikumide kasutanud (7%). Erinevus ilmnes uuringus ka vanuserühmades, kus kõige sagedamini tarvitasid narkootikumide 18–34-aastased vastanutest. Mida vanemad olid vastajad, seda vähem tõenäolisemalt olid nad uimasteid proovinud või tarbinud. (Turu-uuringute AS, 2015, lk 41–48)

Eesti narkootikumide raport 2017 annab ülevaate narkokauba transiidist läbi Eesti. Raport toob esile uimastite liikumise 2014.–2015. aastatel, kus Eestit peetakse peamiselt transiitriigiks ebaseaduslike ainete salakaubaveos Skandinaaviasse ja Venemaale. Eestisse toodud kanep on enamasti pärit Madalmaadest. Eestis konfiskeeritud kanepivaik on enamikul juhtudel mõeldud Venemaa turule. MDMA/*ecstasy*, mis on ära võetud Eestis, pärineb Hollandist. Muid sünteetilisi ained, nagu näiteks amfetamiin ja metamfetamiin, pärinevad Hollandist, Poolast ja Leedust ning need ained on enamasti mõeldud Skandinaaviasse. NPS-i (uued psühhoaktiivsed ained) tellitakse enamasti interneti teel, mis tuleb riiki posti teel. Kanep, amfetamiin, fentanüül ja GHB on Eesti turul peamised ained, kuigi NPS-i osakaal turul on järjest kasvanud. (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, 2017a, lk 16).

Viimastel aastatel on konfiskeeritud kanepitoodete hulk suurenenud. Aastal 2014 konfiskeeriti kokku 351,5 kg kanepit, mis oli riigi rekord. Aastal 2015 konfiskeeriti rekordkogus kanepivaiku – 812 kg. Rekordiliselt saadi kätte ka MDMA tablette ja amfetamiini. Metamfetamiini konfiskeerimine jäi haruldaseks, välja arvatud 2014, kui konfiskeeriti rekordiline kogus 35,51 kg. Eespool toodud andmed viitavad sellele, kui palju uimasteid on turul ringi liikumas ning lähtudes sellest teevad Eesti õiguskaitseorganid suuri pingutusi takistamaks uimastitega äritsemist ja nende jõudmist alaealisteni. (Euroopa Narkootikumide ja Narkomaania Seirekeskus, 2017, lk 16)

Narkootikumide hinnad on jäänud Eestis ja maailmaturul stabiilseks, 2013/2014. aasta tasemele, mis ei ole aastatega muutunud. Tänavamüügis on kõige levinum marihuaana, mille grammi hind on jäänud keskmiselt 20 euro piiresse ja hašiši hind 15 euroni. Veidi vähem levinud ja kättesaadav on amfetamiin ja metamfetamiin, mille grammi hind on 15–20 eurot. Tänaval saab *ecstasy* tableti kätte 6 euroga, GHB/GBL doos (5ml) keskmiselt 5 eurot. Kokaiini hind sõltub aine puhtusest, mille hind võib ühe grammi kohta olla 80–150 eurot. Fentanüüli ühe doosi maksumus jääb (0,015–0,030 g) 10–15 euro kanti. (Tervise Arengu Instituut, 2018d, lk 2)

Uimastite levik ja tarbimine näitab nii Euroopas kui ka Eestis statistiliselt tõusutrendi. Mõnuaineid hakatakse tarbima juba noorena. Inimesed on narkootikumide hankimisel väga leidlikud, otsides lahendusi, kuidas tellida nn rõõmurohtu, kuidas varjata oma isikut internetis ja millega tasuda oma kauba eest. Kõige rohkem tarbitakse kanepit, mis on ka varasemate uuringute järgi kõige kergemini kättesaadav.

1.2. Koolinoorte uimastite tarbimise põhjused ning kaasnevad individuaalsed ja ühiskondlikud tagajärjed

Uimastavad ained, millest tänapäeval väga palju räägitakse, muudavad inimeste maailma tajumist, enesetunnet ja ümbritsevat keskkonda. Mõnuainete tarvitamine ei pruugi alati lõppeda halvasti, kuid nad on ohtlikud. Mõju sõltub sellest, kes meelemürke tarvitab ja kuidas tarvitab. Uimastusvahendite tarbimine mõjutab nii vaimset kui ka füüsilist tervist. Igasugused narkootilised ained mõjutavad sõltlasi väga tugevalt, näiteks sotsiaalne mõju, avaldub hoiakute ja käitumise muutustes, kus sõltlane kaotab huvi oma perekonna, sõprade ja üldiselt inimsuhete vastu. Sageli loobutakse õpingutest, tööst ja hangitakse raha uue doosi saamiseks kuritegelikul viisil. (Tervise Arengu Instituut, 2012, lk 3)

Uimasti- ja alkoholiprobleemid võivad tekkida igaühel, kuid igapäevane alkoholi või uimastite tarbimine alla 18-aastaste noorte hulgas võib viidata psüühikahäiretele, kesk- ja perifeerse närvisüsteemi kahjustusele (Brand, Li & White, 2017, lk 9). Uimastite esimesest proovimisest võib saada harjumus ja sealt edasi vajadus. Noored, kes on püüdnud narkootikume kas või kordki kasutada ja jõudnud nende tarvitamiseni, on eelnevalt sageli kas suitsetajad või alkoholi tarbijad. (Kossinkova & Vorobjov, 2016, lk

67) Uimastitarvitamine noorukieas sõltub nii noorest endast kui ka paljudest välistest teguritest, nii keskkondlikest kui ka individuaalsete omaduste koosmõjust.

Individuaalseteks põhjusteks mõnuainetega alustamisel võib olla hulk tegureid. Väga palju oleneb inimese enda vaimsest tervisest – ebastabiilsest närvisüsteemist, kus inimene ei pruugi taluda suurt pinget; suurest elamuste janust – vaja uudseid ja intensiivsemaid stiimuleid; impulsiivsest käitumisest – olukord, kus riskitakse mõtlematult; ebaadekvaatses enesehinnangust – enesehinnangu kõikumine; emotsionaalse eneseregulatsiooni puudulikkusest – toimetulek stressiga, ärevuse või vihaga; kehvadest sotsiaalsetest oskustest – suhtlemisoskus, mille tulemusel võib tekkida eakaaslaste poolt tõrjutus ja muud käitumisprobleemid (käitumiskasvatus või -häired) (Kull, et al., 2015, lk 18).

Paljudel juhtudel on noortel uimastitega seotud väärkasutuse riskiteguriteks näiteks koduvägivald, seksuaalne ärakasutamine, koolist väljaviskamine, õigusrikkumised, varajane seksuaalelu, antisotsiaalne käitumine või vaimse tervisega seotud probleemid (näiteks depressioon ja ärevushäired). Noorukieas kanepitarvitamist on seostatud õppe- ja mäluülesannete vähenemisega, madalama akadeemilise saavutusega ja isegi suitsiidikatsetega. (Brand, Li & White, 2017, lk 10)

Uimastitarvitamise individuaalseteks põhjusteks peetakse ka perega seotud faktoreid, nende hulgas eelkõige seda, kuidas saadakse läbi oma lähedaste ja vanematega. Mida keerulisemad on peresuhted, seda rohkem liigutakse halvast seltskonnast ja tarbitakse erinevaid uimasteid, otsitakse tunnustust väljaspool kodu. Pere majanduslik olukord võib samuti olla suureks probleemiks. Kehvemal järjel olevate perede lapsed võivad leida alternatiivi uimastite müügiga ja teenida sel viisil oma taskuraha. Mida rohkem vanemad tunnevad huvi oma laste tegemiste vastu, seda vähem on ka probleeme noortel. (Kull, et al., 2015, lk 18)

Liigset narkootikumide tarvitamist seostatakse veel ka psühholoogilise stressiga (Savolainen, Kaakinen, Sirola, & Oksanen, 2018, lk 75) ja eakaaslaste väiksema kokkukuuluvustundega, sest see mõjutab samuti noorte psüühilist heaolu. Kui noorte psüühika on saanud kannatada, neil on stress, siis see võib kaasa tuua ennast kahjustava käitumise, sh uimastite tarbimise (Balogh, Mayes, & Potenza, 2013, lk 4).

Individuaalsete põhjuste tagajärjedena võib koolinoortel esineda koolikiusamist (löömist, alandamist, mõnitamist), mis on põhjustatud kaasõpilaste poolt või madalat õppeedukust, mille tagajärjedeks võib olla koolitee katkemine. Tekib tõrjutus koolikaaslaste poolt ning sellises olukorras võib koolikiusamise ohver leida tänavalt uusi sõpru, kelle maine võib väga halb olla. (Kull, et al., 2015, lk 18)

Uimastite proovimise ja tarbimise ühiskondlikeks põhjusteks saab pidada järgmisi tegureid:

- 1) uimastite kerge kättesaadavus, millele on kaasa aidanud internet, suured sõprusseltskonnad (Kull, et al., 2015, lk 19);
- 2) meedia mõjutused, eriti noorte iidolite edastatavaid sõnumeid, mis propageerivad uimastitarvitamist kui normkäitumist (Kull, et al., 2015, lk 48–49). Samuti reklaamib meedia veel seadusega lubatud uimasteid nagu energiajoogid, sigaretid, alkohol, mida kajastatakse loomuliku osana ihaldusväärsest ja lahedast elustiilist (Tervise Arengu Instituut, 2012, lk 4);
- 3) sotsiaalne ebavõrdsus, kus ühiskonnas on kõrge vaesuse või töötuse tase ning pered ei suuda pakkuda oma lastele piisavalt võimalusi huvi- ja sporditegevusteks (Kull, et al., 2015, lk 18–19);
- 4) kooli- ja klassikaaslaste halb mõju, põhjuseeta puudumised ning koolivälised sõbrad, kelle mõjutusel varastatakse ja hakatakse uimasteid tarbima, mis lõpptulemusena viib selleni, et õpilane langeb koolist välja (Valk, 2016, lk 7);
- 5) pereliikmete madal haridustase ja pere raske majanduslik olukord võib viia sageli allakäiguni (Valk, 2016, lk 7).

Uimastite tarvitamine tekitab suurt kahju ühiskonnale tervikuna. Kõige rohkem mõjutab see passiivsust tööturul, vähendab tööviljakust, koormuse suurenemist tervishoiu- ja hoolekandesüsteemidele, samuti aitab kaasa kuritegevuse suurenemisele, väheneb avalik turvalisus, kasvavad ka keskkonnaga seotud kulud. Need omakorda toovad kaasa uusi sotsiaalprobleeme. (Siseministerium, 2014, lk 4) Mida passiivsemad noored töajõuturul on, seda rohkem seistakse ühiskonnas silmitsi tööjõu puudusega. Ayllón, & Ferreira-Batista (2018, lk 236–237) uurimuses selgub, et kanepi ja teiste uute ainete ning noorte kasvanud tööpuuduse vahel on seos, sest mida väiksemad on noorte võimalused end tööalasel teostada, seda kergemini leitakse tee ka uimastiteni.

Ebatervislik eluviis ühiskonnas suurendab koormust tervishoiu- ja hoolekandesüsteemile, mis tähendab ennekõike suuri rahalisi ja ajalisi ressursse, mida kulutatakse uimastiprobleemide vähendamisele, ennetustööle ja teistele meetmetele, mis on seotud uimastisõltlaste ravi ja rehabiliteerimisega. Alkoholi ja narkootikumide tarbimist peetakse ka riigi sisejulgeoleku riskiks ja negatiivseks regionaalarengu mõjutajaks. (Sotsiaalministeerium, 2018, lk 49–50)

Narkootikumidega seotud sõltuvusravi saajatest on olnud enamik 2010.–2015. aastatel töötud. Ravialuste, kes käis tööl, arv jäi 2014. aastal alla 20%, kuid 2015. aastaks oli näitaja tõusnud 21%-ni. Sõltuvusravi saajate hulgas oli ka õpilasi/üliõpilasi, keda liigitati mitteaktiivsete inimeste alla ehk sinna gruppi, kes ei tööta. Töötute ravi maksab kinni riik, mis koormab omakorda riigi maksusüsteemi. (Tervise Arengu Instituut & Eesti Uimastiseire Keskus, 2016, lk 18)

Riigile on kulukad ka narkosõltlastega seotud kuriteod – näiteks arestid või siis narkootikumide müümisega seotud eksimused, kus inimesele võidakse määrata pikaajaline karistus (Tamm, *et al.*, 2016, lk 30–31). Suur hulk süütegusid ja toimunud õnnetusi on korda saadetud mõne uimasti mõju all. Tarvitajatel tekib palju täitmata lubadusi, kohustusi, võivad tekkida võlad, masendus, valetamine, tõsised tülid lähedastega, sekeldused politseiga. (Värnik, *et al.*, lk 30) Uimastisõltlased tekitavad kahju teistele inimestele vara lõhkumisega, et omale uut doosi saada, mistõttu minnakse vargile. Varastatakse kõike, mida on võimalik rahaks teha, tekitades kannatajapoolle nii moraalset kui varalist kahju.

Ebaseaduslike uimastite tarvitamist peetakse krooniliste ja ägedate haiguste leviku mõjuvaks teguriks inimkonna seas. Kroonilised on uimastisõltuvus ja uimastitega seotud nakkushaigused, ägedateks terviseprobleemideks peetakse üleannustamist, uimastitarvitamise tagajärjel tekkinud surma- ja haigusjuhtumiteks. (Euroopa Narkootikumide ja Narkomaania Seirekeskus, 2018, lk 59)

Kulude ja kahjude hindamist ühiskonnas on väga keeruline kokku arvutada, sest käesoleva sihtrühma puhul on tegu väga keerulise ülesandega ning ei ole teada terviklikke andmeid, kui palju sihtrühmal esineb uimastiprobleeme või -tarvitamist (Tamm, *et al.*, 2016, lk 28).

Nii Euroopa erinevad riigid kui Eesti peab väga palju vaeva nägema ja võitlema narkootikumide tekitatud kahjude eest. Olgu selleks varalised kahjud või inimkulud, mida peab ühiskond taastama ja parandama. Noort isikut on väga kerge mõjutada, nad võtavad kergelt omaks uusi suundi, tahavad palju katsetada ja proovida, näiteks uimastitega. Noored ei mõista sageli tehtavate tegude tagajärgi ei isiklikul ega ühiskonna tasandil ning seetõttu on eriti oluline püüda probleemide tekkimist ennetada.

1.3. Uimastite levikut ja tarbimist reguleeriv seadusandlus, ennetustöö

Aastast aastasse on otsitud uusi lahendusi, mis aitaks noortel hoiduda keelatud ainetest või mitte kokku puutuda uimastitega. Tõsiasi on see, et kokku puutuvad noored narkootikumidega, kes on olnud vähemal või suuremal määral osa saanud noortekultuurist. Jätkuvalt otsitakse erinevate uuringutega või strateegiatega vastuseid küsimustele, kuidas või mismoodi vähendada või edasi lükata uimastite proovimist ja/või tarvitamist koolinoorte seas. (Kull, et al., 2015, lk 10)

Eestis reguleerivad ja suunavad uimastitega seotud tegevusi järgmised seadused: „Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ning nende lähteainete seadus“, „Psühhiaatrilise abi seadus“, „Karistusseadustik“. Reguleerivate seaduste hulka kuulub ka sotsiaalministri määrus „Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete meditsiinilisel ja teaduslikul eesmärgil käitlemise ning sellealase arvestuse ja aruandluse tingimused ja kord ning narkootiliste ja psühhotroopsete ainete nimekirjad“. Uimastipoliitika üldine raamistik tugineb kahele järjestikusele nelja-aastasele tegevuskava strateegiale „Euroopa Liidu narkostrategia (2013–2020)“, eluea pikendamiseks ja elukvaliteedi parandamiseks on Sotsiaalministeerium koostanud arengukava „Rahvastiku tervise arengukava 2009–2020“, „Eesti uimastitarvitamise vähendamise poliitika valge raamat“ võtab kokku uimastiennetuse valitsuskomisjoni poliitika soovitusel.

Eesti seaduse mõistes on kõigi narkootiliste ja psühhotroopsete ainete kasutamine, tarvitamine või müümine karistatav. Täisealist isikut saab karistada „Karistusseadustiku“ alusel kuni viieaastase vangistusega § 185 punkt 1 alusel, kui ta annab alaealisele narkootikume. Alaealise isikule narkootilise või psühhotroopse aine pakkumise või muu

uimastava toimega aine ebaseaduslikule tarvitamisele suunamine täisealise isiku poolt saab isikut karistada ühe- kuni kümneaastase vangistusega „Karistusseadustiku“ § 187 lõige 1 alusel. Narkootikumidega seotud karistumäärasid reguleerib Eestis „Karistusseadustik“. (Karistusseadustik, 2001, § 185 – § 187)

Eestis hakati uimastiennetamisele rohkem tähelepanu pöörama aastal 1997, kui loodi erinevaid narkomaania ennetuse alusdokumente (nii programme kui strateegiaid). Loodi „Alkoholismi ja narkomaania ennetamise programm aastateks 1997–2007“, seejärel „Narkomaania ennetamise riiklik strateegia aastani 2012“. Selle strateegia hindamistulemustest selgus, et eesmärk narkootikumide tarvitamise ja pakkumise vähendamiseks jäi saavutamata järgmistel oludel: üheks ajendiks oli inimressurs ja rahalised põhjused ja samas ka strateegia koordineerimine ning koostöö probleemid. Eelmise strateegia lõppedes jätkati narkomaania vähendamise planeerimisega, lisati eraldi punktid uimastite kohta. (Tervise Arengu Instituut, 2018c, n.d., lk 1)

Rahvastiku tervise arengukava loodi 2008. aastal ja seda täiendati 2012. aastal Eestis elavatele inimestele tervise edendamiseks, hoidmiseks ja parandamiseks. Tervise arengukava alaeesmärgid olid järgmised: pikendada inimeste eluiga tervisliku eluviisiga; tagada laste ja noorte turvalisus; tagada tervislik elu, töö- ja õpikeskkond ja laiendada sotsiaalset siduvust ja võrdseid võimalusi ning tervisehoiusteemi arengut. (Sotsiaalministeerium, 2008, lk 13) Rahvastiku tervise arengukavale loodi kõrvale lisaks „Uimastitarvitamise vähendamise poliitika valge raamat“, mille eesmärgid olid püstitatud aastani 2018. Valge raamatu eesmärk oli nii uimastite pakkumise vähendamine, ennetus kui sõltlaste tervenemine, abiteenused ning seiretegevus. (Tervise Arengu Instituut, 2018c, lk 1) Valge raamat valmis Siseministeeriumi eestvedamisel, uimastiennetuse valitsuskomisjoni tellimusel, mis keskendus kolmele põhitegevusele: ennetus, narkomaaniaravi ja politsei koostöö. (Siseministeerium, 2014, lk 4)

Euroopa Liit andis välja uue uimastistrateegia aastateks 2013–2020, mis julgustaks, toetaks ebaseaduslike uimastite leviku ja tarbimise piiramisega seotud prioriteete ning meetmeid. Läbi erinevate abinõude rakendamise uimasti nõudluse ja pakkumise vähendamisel püütakse nii rahvuslikul, Euroopa Liidu kui rahvusvahelisel tasandil tagada inimestele tervise kaitset, sotsiaalset stabiilsust ja turvalisust. Üritatakse minimeerida soovimatuid negatiivseid tagajärgi erinevate sekkumismeetmete rakendamisega.

Võitluses uimastitega lähtutakse nii Euroopa Liidus kui kogu maailmas valitsevast olukorrast ning sellest, millise võimekusega saavad liikmesriigid panustada ennetustegevustesse. Samuti tuginetakse uues strateegias tulemustele, mis on saadud programmi rakendamise eelmisest Euroopa Liidu uimastistrateegiast aastatel 2005–2012 võttes arvesse asjakohaseid poliitilisi arenguid ja tegevusi uimastite valdkonnas. (General Secretariat of the Council, 2013, lk 6)

Uimastite tarvitamise ennetuses on oluline keskenduda noortele, et mõnuained nendeni ei jõuaks. Siin mängib olulist rolli perekond – vanemad, kellega peab noorel olema hea ja usalduslik suhe. Kui tarbimisest on jõutud sõltuvuseni, siis tuleb kaasata erinevaid spetsialiste ja tegeleda väljakujunenud probleemiga. Alaealiste sõltlaste tarvis peab suurendama ravi abiteenuste mahtu ning teenuste kättesaadavust, mis peaks jõudma ka iga väiksema omavalitsuseni (Siseministerium, 2014, lk 31) ja seda tuleks jätkuvalt arvestada ka igas väiksemas osavallas. 2018. aastal oli Eestis alaealistele suunatud ravi- ja rehabilitatsiooni- ning nõustamisteenused sõltuvusprobleemidega alaealistele ja nende vanematele kahes asutuses: SA Ida-Viru Keskhaiglas ja SA Tallinna Lastehaiglas (Tervise Arengu Instituut, 2019, lk 1–4). Hetkel tegutseb Sotsiaalrehabilitatsiooni Keskus Loksa, kus tegeletakse laste ja noorte sõltuvus- ning riskikäitumise ennetamisega. SA Tartu Ülikooli Kliinikumist saavad abi alaealised alko- ja narkosõltlased. Abi on võimalik saada sõltuvusprobleemidega lastel Tallinna Laste Turvakeskus. Ravikeskused on enamasti koondunud Tallinna ja Ida-Virumaa piirkonda. Nõustamiskeskuseid on üle Eesti, aga puudu jääb teenuskeskustest, kuhu politsei saaks viia narkojoobes alaealisi.

Esmane uimastiennetustöö algab kodust, kus vanemad räägivad lastele mõnuainetest ja nende ohtlikkusest (Kull, et al., 2015, lk 13). EMORi uuringute põhjal selgub, et vanemad, kes hoolivad oma lastest on teinud suurt ennetustööd narkootikumide ohtlikkuse teemal lausa 72%. 7–17-aastaste laste vanemad on oma järeltulijatele selgitanud kanepist, *ecstasy*, amfetamiini riskidest. Selgitustööd on tehtud vähem inhalantidest (liim, lakk, bensiin), umbes 52%. EMORi andmete põhjal on uimastite ohtlikkusest lastega vestelnud naised 69%, mehed 60%. (AS EMOR, 2014, lk 109)

Väljaspool perekonda pakutakse nii riigi, kohaliku omavalituse kui mittetulundussektori poolt mitmeid programme, mis peaksid ennetama noorte uimastitega seotud probleeme.

Praegu on rakendamisel sellised perepõhised ennetusprogrammid, mis kaasavad kogu pere (Tervise Arengu Instituut, 2018e, lk 1–3):

- 1) Imelised aastad (Incredible Years) tõenduspõhine vanemlusprogramm, mille on eesmärk parandada lapse ja vanema vahelist suhet, kontakti saamist, tunnustamist, konflikti lahendamist, toimetulekut stressiga. Need on oskused, mille omandamisel aitavad vanemad ennetada laste käitumisprobleeme;
- 2) Mitmedimensiooniline pereteraapia (MDFT) on suunatud noortele, kellel esinevad tõsised riskikäitumised (nt õigusrikkujad, uimastite tarvitajad, käitumisprobleemid). See on programm, mis on mõeldud probleemsete noorte pereliikmetele.

Hetkel olemasolevad uimastiennetuse programmid Eestis on (Streimann & Pertel, 2016, lk 14–15):

- 1) Koolipõhine uimastiennetus – toetatakse laste arengut ja edasi jõudmist koolis, et ennetada käitumis- ja terviseprobleemide teket;
- 2) VEPA (*Good Behavior Game*) käitumisoskuste mäng – parandan ennast, parandan maailma. Selle mängu eesmärk on õppimisele suunatud, mis aitab luua klassis parema õhkkonna ning toetab õpilaste käitumist ja positiivset tunnustust.

Koolides toimub uimastiennetus mitmel tasandil. Näiteks on koolides kodukord, mis keelab koolis viibida alkoholijoobes või narkojoobes, samas on keelatud ka omada kooli territooriumil uimasteid. Uimastiennetus ei tegele ainult narkootikumidega, vaid ka terviseedendamise üldiselt. Eesmärk on laialdane – inimese sotsiaalne ja füüsiline heaolu. Jagatakse uimastitega seotud teadmisi, kujundatakse hoiakuid, kuidas uimastitest eemale hoida. Kool aitab kaasa ennetustele, turvalisusele ja toetava õhkkonna loomisele. (Streimann & Pertel, 2016, lk 6,)

Noorsootöötajatel on väga oluline roll abivajavate teismeliste elus ja noorsooga tegelemisel. Noorsootöö ja noortepoliitika seavad eesmärged riigi tasandil, kus ülesandeks strateegiliste arengute planeerimine ning riigivalitsemine tervikuna. (Kivimäe, 2017, lk 22)

Infotehnoloogia on arenenud väga palju, mille kaudu on ka uimastitega seotud sekkumismeetmeid välja töötatud. Loodud on uusi veebilehti või rakendusi veebi kaudu, mille hulka kuulub ka nutitelefoni tervisealane mobiilirakendus. Erinevad

sekkumismeetodid aitavad laiendada ennetus- ja raviprogramme inimestele, kellel puudub ligipääs uimastitega seotud teenustele. Nutitelefonide kaudu töötamine on hea lahendus professionaalidele, kes töötavad narkomaanidega. Uimastiennetuseks ja uimastitest põhjustatud kahju vähendamiseks on suunatud e-õppe vahenditesse, kus on võimalik spetsialistidel ligi pääseda sihtrühmale suunatud sotsiaalplatvormidele, patsiendiseirele, järelevalvele ja ravi saamisele. Hetkel on olemas uimastialase m-tervise rakendus ehk äpp ning praegu arvatakse neid olevat üle 60. Euroopas võib neid olla üle poolte, sisaldades uimastialast sekkumise teavet või vajalikku infot, mis on suunatud abivajavatele isikutele, näiteks noortele pidutsejatele. (Euroopa Narkootikumide ja Narkomaania Seirekeskus, 2018, lk 61)

Euroopas on loodud abivajavale inimesele „mHealth-App“, mis on mõeldud ainete kuritarvitamise probleemiga inimestele. Näiteks Red Alert on Hollandi m-tervise rakendus, mis hoiatab aine kasutajaid väga suure annuse või saastunud tablettide eest, ORION on e-tervise vahend inimestele, kellel on suur oht ravimeid üle doseerida (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, 2017b, lk 13). Eestis on loodud näiteks eneseabi äpp „Ära tee“, mis aitab enesevigastamise tunni vaigistada, „Deprest vabaks“ aitab toime tulla kerge ja mõõduka depressiooniga (Äpid, n.d.). M-tervisest loodetakse saada tõhus uimastialane sekkumisvahend kogu Euroopas nii tarvitajatele kui ka valdkonna töötajatele. Süsteemis tuleb täiendada kvaliteedistandardeid, mis hetkel puuduvad, samuti ka andmekaitset. Hetkel on m-tervise kasutamine rohkem kasutusel Ameerikas, vähem Euroopas, aga mõeldakse laiendada rohkem ka Euroopasse. (Euroopa Narkootikumide ja Narkomaania Seirekeskus, 2018, lk 61)

Peale uimastialase ennetustöö on oluline tegeleda juba sõltuvuses olevate noortega. Sõltuvusprobleemidega alaealised vajavad pahelisest kalduvusest vabanemiseks või kontrolli alla saamiseks sotsiaalsele rehabilitatsioonile lisaks ka samaaegselt ravi, kus seotakse omavahel nii tervise- kui ka sotsiaalkomponent. (Augasmägi, 2013, lk 14)

Selleks, et tegeleda ühiskondlike tagajärgedega, on loodud Eestis erinevaid asutusi ja programme, kes abistavad abivajavaid. Näiteks on loodud programm „VALIK“ (Tervise Arengu Instituut, 2018b), mis on lühisekkumine ehk nõustamissessioonid kanepi või selle analooge tarvitavatele inimestele. Lisaks on sotsiaalprogramm „SÜTIK“ (Tervise

Arengu Instituut, 2018a), kus pakutakse narkootikumide tarvitajatele austavat kohtlemist ja võimalust enda elu parandada. Eestis on loodud veel süstlavahetuspunktid, mis asuvad Tallinnas ja Maardus ning mille eesmärk on süstivatele narkomaanidele tagada uued steriilsed süstlad ja nõelad tagamaks narkomaanidel nakatumist erinevatesse haigustesse, korjates kokku nakatunud süstlad ringlusest (Siseministeerium, 2014, lk 46).

Siiani ei ole uimastiennetus edukalt toiminud ning seda kinnitavad aastate jooksul läbiviidud uuringud ning erinevad raportid. Põhjuseid on selleks mitmeid. Siseministeeriumi tellitud vaheuring 2018 toob välja peamised kitsaskohad, miks ei ole uimastiennetus toiminud: puuduvad ühised nägemused juhtumikorraldamiseks, samuti alaealiste probleemide hindamiseks (k.a. uimastiprobleemid), puudulik on süsteem laste ja noortega töötavatel spetsialistidel, kelle ülesanne on noorte probleemide tuvastamine ning vajaduste hindamine. Eestis on puudu personali, kes tegeleks juhtumikorraldusega. Laste vaimse tervise keskused vajaksid jätkusuutlikkuse tagamiseks täiendavat rahastamist, kuna hetkel on need ehitatud programmi „Rahvatervis“ raames, mille rahastus võib lõppeda. (Siseministeerium, 2018, lk 5)

Eestis puudub ühtne arusaam ennetusest. Ministeeriumide tasandil osalejad (Sotsiaalministeerium, Haridusministeerium, Justiitsministeerium, Siseministeerium, Haridusministeerium) on välja toonud, et poliitikadokumendid ei ole sobivad töövahendid spetsialistidele. Uimastiennetus põhineb praktikute intuitsioonil, mitte teadusel (nt laste hirmutamine, karistamine). Mainitud on riigi tasandil ennetust, mis on vertikaalne, kuid horisontaalne lähenemine puudub. Ennetusi rahastab Euroopa Liit, Eesti riik ei panusta ennetusse. Eesti riik ei keskendu iseseisvalt ennetustegevusse. Takistustena on välja toodud ka kohalikud omavalitsused, kus uue haldusreformiga jääb vajaka spetsialiste ja raha. Ennetustele aitaksid kaasa kõik erinevates kõrg- ja kutsekoolides sotsiaalvaldkonnas õppivad tudengid, kes inimestega hiljem tegelema hakkaksid. Samuti muutuks spetsialistide töö tõhusamaks, kui neil oleks teadmised tõenduspõhiste ennetustegevuste kohta. (Abel-Ollo & Streimann, 2017, lk 3, lk 10)

Samal ajal kui riigis räägitakse uimastiennetusest, -poliitikast, taastatavast õigusest – mitte karistada, vaid tekitatud kahju heastamisest (Jürisoo, *et al*., 2018, lk 17), on võimalik vabalt veebist või poodidest osta erinevaid tooteid, mida kasutatakse kanepi tarvitamisel. Näiteks suitsetamise varustused: *bong* on vesipiip, mida kasutatakse kanepi,

tubaka või mõne muu taimse aine suitsetamiseks, *grinder* on ainete tõhusamaks purustamiseks, piibud, aurutid – *vaporizer*, kanepi teed, kus THC sisaldus on alla 0,2%, grammikaalud, filtrid ja sõelad, narkotestid – neid kõiki tooteid on võimalik osta aadressidel: www.joint.ee; www.cosmosepiibud.ee; www.headshop.ee jne. Siin peaks riik sekkuma ehk alustama kaubanduse reguleerimisega ja muutma seadust. Hetkel on vabalt kättesaadavad uimastite tarvitamiseks tooted, samal ajal kui võideldakse uimastite ennetuse ja tagajärgedega.

Lähtudes eelnevast on ennetustöö üks valdkondi, kus on vaja teha suuremaid jõupingutusi ning leida uusi lahendusi selle efektiivsemaks läbiviimiseks noorte seas. Ennetustöö tõhusamaks läbiviimiseks on vaja teha koostööd nii ühiskonna, kohaliku omavalitsuse kui indiviidide vahel, sest probleemid tekivad inimestel, mis ajaga kumuleeruvad ning muutuvad juba kogukondi ja kogu ühiskonda puudutavaks.

2. UURIMUS KOOLIEALISTE NOORTE UIMASTITE TARVITAMISEST JA KÄTTESAADAVUSEST

2.1. Uurimismetoodika, valim ja läbiviimine

Töö empiirilises uuringus kasutati kvalitatiivset meetodit. Kvalitatiivne meetod valiti uurimuse läbiviija poolt sellepärast, et tuua esile uuritavate isiklikud lood ja kogemused. Kvalitatiivses uuringus tegeletakse inimeste isikliku ja sotsiaalse kogemuse uurimise, kirjeldamise ja tõlgendamisega, püütakse mõista pigem väikese arvu osalejate maailmavaadet ja suhtumist (Laherand, 2008, lk 20). Kvalitatiivses uuringus vaadeldakse uuritavaid loomulikus keskkonnas, kus peab arvestama osalejate individuaalseid karakteristikuid, ajalisi, ruumilisi ja situatsioonilisi tingimusi (Laherand, 2008, lk 68–69).

Andmekogumise meetodina kasutas töö autor poolstruktureeritud intervjuud. Intervjuu suur eelis on paindlikkus, mis võimaldab andmeid koguda vastavalt olukorrale ja intervjuu käigus suunata intervjuueeritav vajadusel teema juurde tagasi (Laherand, 2008, lk 177). Intervjuu algas kavakindlalt, kuid läbiviimine oli avatud ning lähtus situatsioonist. Küsimuste järjekorda ja sõnastust oli võimalik intervjuu läbiviimisel muuta, mis on poolstruktureeritud intervjuu positiivne külge. Poolstruktureeritud intervjuu läbiviimisel oli võimalik esitada lisaküsimusi ja lõplikku küsimuste arvu ei määratud. Poolstruktureeritud intervjuud oli mugav kasutada uurimaks varjatud nähtusi ja nende tunnetusi. (Õunapuu, 2014, lk 171–172)

Intervjuude läbiviimiseks koostati eelnevalt töö autori poolt küsimustik, mis toetub eelnevalt teoorias välja toodud informatsioonile. Intervjuu teemad kattuvad teoreetilises osas antud ülevaatega. Peamised allikad, millele küsimustikku koostades toetuti olid: ESPADI Raport 2015, Euroopa uimastiprobleemide aruanne 2018. Suundumused ja arengud, Altermann, M., & Võõbus, V. (2008) „Illegaalsed uimastid“, AS Emor, 2014. „Riskikäitumise teadlikkuse uuring kolmes sihtrühmas. Uuringu raport“ ja

Siseministeerium, 2014 „Eesti uimastitarvitamise vähendamise poliitika. Valge raamat“ ja Turu-uuringute AS, „Avaliku arvamuse ja riskikäitumise uuring 2015“. Intervjueeritavatele oli tagatud anonüümsus. Tulemuste analüüsimisel kasutas töö autor sisuanalüüsi meetodit. Sisuanalüüsi meetodiga on võimalik tekstiandmete sisu subjektiivselt tõlgendada, süstemaatiliselt jaotada ja kodeerida teemade või mustrite kindlakstegemise kaudu (Laherand, 2008, lk 290).

Valimi koostamisel kasutas autor sihipärase valimi moodustamist. Autor valis liikmeid enda teadmiste ja eriteadmiste põhjal valitud grupist (Õunapuu, 2014, lk 143).

Läbiviidava uuringu üldkogum oli X valla koolinoored vanuses 13–20, kellest valimisse kuulusid need kooliealised, kes on proovinud enam kui kord või tarvitavad regulaarselt uimasteid. X valla noorsootöötajate hinnangul on X vallas umbes 20 noort, kes tarvitavad regulaarselt mõnuaineid. Valimisse loosis uuringu läbiviija leida kuni kümme noort. Vanuse määramisel oli oluliseks noorsootöötajatelt, noorsoopolitseilt ja õpetajatelt saadud info, kus juhiti tähelepanu X vallas uimastiprobleemide vanusegrupile. Teismelisteni kavatses töö autor jõuda läbi noorte vabaaja veetmise kohas liikuvate noorte, kus nendega vesteldes leiti uuritav seltskond. Samuti aitasid kaasa noorsootöötajad, kes suunasid teadaolevad uimasteid tarbivad noored uurimuse autorini. Töö autori ülesanne oli luua koolinoortega usalduslik suhe ning valmisolek intervjuudeks.

Valimi vanusegrupp oli aastates 13–20 ning noored osalesid uuringus vabatahtlikult. Vastajad kodeeriti tähega „V“, millele lisati number, näiteks V1, V2 jne. Iga vastaja sai numברי, mis „V“- tähe taga märkis mitmes intervjueeritav koolinoor oli. Valimis ei tooda välja eraldi vastaja sugu, sest see aitab tagada vastajatele anonüümsuse.

Intervjueeritavatele seletati uurimustöö eesmärki, vastamine oli vabatahtlik ning autor selgitas ka anonüümsusega seonduvat, et noortel ei tekiks hirmu oma väljaöeldud pärast.

Intervjuud viidi läbi ajavahemikus 01.02.2019–18.03.2019 noorte koosviibimise kohas X vallas. Intervjuud viis töö autor läbi üksi, kooskõlastatult noorsootöötajatega. Noorsootöötajad, kes teadsid noorte probleemidest ja lugusid nende elust, andsid info, kellega soovitati intervjuud läbi viia. Neid leidis asutuses umbes 13. Kontakt saadi 12 noorega, kellest kaks ei soovinud intervjuus osaleda. Intervjuude läbiviimiseks kasutati

töö autori poolt valmistatud küsimustikku (lisa 1). Intervjuu sisaldas avatud küsimusi, mis andis võimaluse laiemalt esitatule vastata. Tagamaks vastajate anonüümsuse, ei kasutatud vastuste lindistamiseks diktofoni vaid kirjutati kõik paberile.

Intervjuude kestvus oli umbes 60 minutit. Autori jaoks ei olnud aeg ette määratud, vaid see kujunes välja noorte vastajate soovist vestelda ja arutleda nende isiklike probleemide üle. Intervjueeritavad olid väga aktiivsed osalema küsimustikus, avaldama oma arvamusi ning rääkima oma kogemustest. Iga intervjueeritud noorega oli töö autoril pikk arutelu, miks, kuidas ja mida nad ise edasi mõtlevad oma elust, sellest, mis suunas liikuda ja mis neid huvitab, nii keelatud ainete maailmas kui ka oma eluteega seonduvalt. Intervjuud tekitasid suurt elevust ning noortel oli väga hea meel, et keegi kuulas nende arvamusi, ilma et oleksid saanud suure kriitika osaliseks. Kui noortelt sai küsitud, mis nad arvavad sellisest uurimistööst nagu keelatud ained ja noored, siis noorukite enda arvamus oli ühine: „See on väga hea, et seda uuritakse, sest see on nii igapäevane teema, et keegi ei pane seda enam tähelegi. Me ju teame, kes mida kasutab, see on igati OK ju, ei häiri. Kõike vaadatakse ja õpitakse YouTube´ist, kuidas mõjuvad, kuidas inimene käitub, siis me teame ise ka, kuidas miski aine mõjub“.

Noored, kes osalesid nii grupi aruteludel kui ka üks ühele intervjuudel, tunnistasid, et nende jaoks oli oluline töö autori erapooletus ja see, et ta neid hukka ei mõista. Respondentide hulgas oli mitu noort, kes soovisid ise peale intervjuud uuesti rääkida, et arutleda nende endi probleemide üle. Need olid noored, kes ütlesid, et nad ei usalda kedagi, isegi asutuse töötajaid. Uurides, miks nad kedagi ei usalda, sai autor vastuseks, et ei usaldata spetsialistide omavahelist võrgustiku tööd. Noored ei taju võrgustikutööd, nemad soovivad, et neil oleks üks usaldusisik, kes neid kuulab ja hukka ei mõista. Lisaks ütlesid uurimuses osalenud noored, et noortekeskus on hea koht, sest seal on võimalus oma vaba aega veeta, kui kodus olla ei taheta.

Noored valivad ise kellega nad suhtlevad ja kellega mitte. Ei soovita kuulata neid inimesi, kes abivajajatele tuge pakuvad, sest noorte arvates on need spetsialistid nn vanurid. Teismeliste arvates ei mõista need asjatundjad tänapäeva noorte probleeme. Noortekeskuses käivate noorte suhtumises on liiga palju ülbust, sest teismelised arvavad, et nemad teavad kõike. Kui noori sai korrale kutsutud vulgaarse keelepruukimise eest, siis väljendasid noored pahameelt. Noored tunnistasid, et neile ei meeldi, kui neid

keelatakse, sest see piiraks nende vabadust. Noored tajuvad küll ümbritsevaid probleeme nii ühiskonnas kui haridusteel, aga neil puudub motivatsioon ja harjumuspärane viis muudmoodi käituda. Sageli tahetakse olla kellegi moodi ja seetõttu otsitakse alternatiivtegevust proovimaks sõpradelt saadud erinevaid mõnuaineid. Kooli läbimisele väga palju rõhku ei panda, selle asemel soovitakse niisama elus edasi kulgeda.

2.2. Uurimuse tulemused

Uurimuse tulemused on jagatud viide teemaplokki, mis käsitlevad koolinoorte perede suhteid, noorte uimastite tarvitamisi, teekonda uimastiteni ning ennetust. Täpsemalt lahti kirjutades on tulemused plokkide kaupa jagatud järgnevalt: esimeses osas on uimasteid kasutavate noorte sotsiaalmajanduslik olukord, teises on uimastite proovimine ja sõltuvuse teke keelatud narkootilistest ainetest, kolmandas on uimastite hankimine ja kättesaadavus, neljas on uimastitega seotud mured ja nendest loobumine ning viiendas on uimastitega seotud ennetustöö ja karistuspoliitika.

Esimese teemaploki eesmärgiks oli uurida, millistest sotsiaalmajanduslikest oludest tulevad noored, kes on proovinud rohkem kui kord või tarbivad regulaarselt uimasteid. Esmalt uuriti noortelt, millised on nende pered ning kes sinna kuuluvad.

Kümnest respondendist üheksa elab koos oma emaga, kolmel noorel on perega koos elamas ka isa, kahel noorel kasuisa ning viiel vastanul on lisaks ühele või mõlemale vanemale olemas ka õde/õed ja/või vend/vennad. Ainult isaga elab üks vastaja.

V1. „Emaga koos elan, minu partner elab ka meil vahel, mul on ka õde ja vend, aga nad ei ela meie juures.“

V3. „Muidu kuulub ema, isa kes käib Soomes tööl, käib iga pooleteist kuu tagant korra kodus. Aga ma elan oma partneri juures, sest ei taha kodus olla. Ei saa emaga üldse läbi.“

Kaks uurimuses osalenut tunnistasid, et elavad juba oma partneriga koos. Kuna tegemist on koolinoortega, siis erinevalt kahest vastanust, kuulus teiste peredesse ka üks või mitu vanemat, kes nende eest vastutavad. Siiski ilmnes noori intervjuerides, et klassikalist peremudelit, kus on ema-isa ja nende ühised lapsed, oli vaid kolmel vastanul, kuigi ühe pere puhul töötas isa Soomes ja käis kodus harva.

Järgnevalt uuriti respondentidelt, kas nende vanem või vanemad käivad välismaal tööl. Saadud vastustest selgus, et peaaegu kõigi noorte vanem või vanemad töötavad X vallas. Vaid ühe vastaja isa on Soomes tööl ning ühe koolinoore isa on töötu tehes aeg-ajalt juhutöid.

V8. „Ei, siin ja isa kodune, teeb juhutöid.“

Antud vastused viitavad sellele, et kõikides peredes on keegi aktiivselt hõivatud, mis peaks tagama peredele mingisuguse sissetuleku. Sellest tulenevalt uuritigi noorte käest, kuidas nende peres rahadega lood on ja kas raha on kulutuste katmiseks piisavalt. Kolm respondenti vastasid, et saavad igakuiselt taskuraha. Üks vastaja, kes elab koos oma partneriga, oli leidnud omale kindla sissetulekuga töökoha. Enne seda elas ta kaaslase vanemate rahast. Oma raha teenimist soovis ta seetõttu, et ise hakkama saada, kuna sai harva isalt raha. Kahele uurimuses osalejale taskuraha vabatahtlikult ei pakutud, seda tuli neil ise vanematelt küsida. Ühte noort, häiris taskuraha kauplemine. Vanemad võiksid tema arvates seda ise anda, ilma pärimata, milleks raha tarvis on.

V3. „Taskuraha ma ei saa, lähen ise tööle üsna kohe, koht on olemas. Oma kaaslase ja tema pere arvel elan praegu. Siis kui isa vahel harva siin käib, siis ta ka annab minule raha.“

V9. „Kui vaja, siis saan, pean küsima kogu aeg ja siis uuritakse, milleks mul seda raha vaja, haige värk, võiksid ise anda mulle.“

Saadud vastustest selgub, et vastajate peredel on keskmine rahaline seis, pered tulevad oma sissetulekutega toime. Üks noortest tunnistas, et nende perel võiks rahaline seis parem olla.

Järgnevalt uuriti respondentide suhteid vanematega, nimelt milline on isa-ema-lapse omavaheline läbisaamine. Ühel vastajal on emaga läbisaamine paranenud, varem olid suhted väga halvad. Ühel vastanust on oma vanematega väga head suhted, ta räägib neile oma muredest ja probleemidest ning usaldab oma vanemaid, vajadusel saab abi ja nõu. Kolmel vastajatest ei ole suhted oma lähedastega head. Üks vastaja ei taha oma ema pärast kodus elada, öeldes et nad ei saa omavahel üldse läbi. Suhtlus isaga on kaugenenud ja muutunud vähemaks, kuna isa on kodust palju eemal. Respondent, kes ei saa oma

vanematega hästi läbi, kirjeldas oma kodust olukorda: V6 „Ema on ei tea kus, vahel suhtleme. Isa peale vahel lähen närvi, kui tahab mind üles ajada, siis löön teda jalaga. Ühel korral olen talle kenasti ribidesse löönud. Saame isaga kuidagi ikka läbi.“

Kolm respondenti vastasid, et neil on oma vanematega halvad suhted. Üks vastaja kolmest väitis, et kodus on kasutatud vägivalda. Järgneval kolmel vastajal on oma vanematega enam-vähem head suhted, kuigi vahel esineb mõningaid ütlemissi. Ühel respondendil kümnest on suhted vanematega halvad, kirjeldades kodust olukorda selliselt, et ema on tavaliselt joonud, isa tagant võttis suitsu juba varajases eas, kuna alustas suitsetamisega 10-aastaselt ning nüüd isa juba pidi ise vahel andma suitsu, sest teab, et laps suitsetab. Kolmel respondendil on keskmised suhted oma vanematega, kus suhtluses tuleb ette ütlemissi, ei räägita kõike oma vanematele ning üldjoontes pigem usaldus puudub. Vanematest rääkides oli üks respondent elevel ning soovis rääkida omavahelistest suhetest, üks vastaja ei soovinud väga oma vanematest rääkida, kuna tundis piinlikkust oma pere pärast.

V8. „Vanematega ei saa eriti hästi läbi. Isa annab vahel ka suitsu (kui hakkas suitsetama, siis võttis isa tagant, alustas kuskil 10-aastaselt), ema on omal ajal joonud alkoholi.“

Vanematega läbisaamine on pigem nii ja naa. Selgus, et oma vanemaid väga ei usaldada, ei soovita kõike oma vanematele rääkida, hoitakse pigem eemale, suhtlemine jääb väheseks ja nii üksteisest kaugenetakse. Halbade suhete all mõtlesid respondendid, et nad ei saa üldse oma vanematega läbi ja keskmiste suhete all mõeldi, et saadakse kuidagi oma vanematega läbi, aga on erimeelsusi, mis noortele endile ei meeldi. Hea suhtlemise all pidasid respondendid usalduslikku suhet oma vanematega, kus üksteise muresid kuulatakse ja lahendatakse.

Töö autorit huvitasid ka koolinoorte omavahelised suhted õdede ja/või vendadega. Kaks vastanut olid peres ainukesed lapsed. Neljal vastanust on õed, kellega saadakse omavahel hästi läbi ning üks vastaja tunnistas, et õega küll nääklevad, aga saavad omavahel läbi. Kolmel vastanust, kellel on vend, neil on omavahelised suhted head. Üks respondent avaldas oma venna kohta tõdemuse, et tema vend kannatab depressiooni all ja nende omavahelised suhted on vahel head ja vahel ei saada omavahel läbi. Kokkuvõtvalt võib öelda, et omavahelised suhted on õdede/vendadega head.

V8. „Kuidas kunagi, palju tülitseme või ei suhtle üldse. Vend põeb ka depressiooni.“

Ühe teemana uuriti respondentidelt seda, kui tihti nad kodus ei ööbi. Kaks vastajast ööbivad kodus ning ei viibi mujal vanemate teadmata. Samas ühele noorukile meeldib, et talle ei määrata enam kellaega, mis kell peab kodus olema ning selle tõttu saab ta ennast vabamalt tunda. Ühele respondentile meeldib vahel ära kaduda nii, et keegi ei tea, kus ta viibib, näiteks teise linna. Nooruk ütles, et ta naudib sellist ära kadumist, aga enamasti ööbib kodus.

Kokkuvõtvalt selgus, et kodust ollakse öösel ära nii mõned korrad kuus ning siis viibitakse sõprade juures. Üks vastajast siiski tunnistas, et on igal nädalavahetusel kodust ära. Respondent, kes elab oma partneri juures, ei ela enam kodus. Üks vastajast küsib oma ema käest alati luba, kui tahab kodust ööseks ära minna ning hetkel ta õpib teises linnas ja on kooliajal kodust eemal. Isik, kes linnas ei ela, tema vastas, et ei ööbi tihti kodus, vaid veedab oma aega linnas ning on olnud ka öid, kui ta pole tahtnud sugulaste ega sõprade juurde minna, siis on öö läbi linnas seigelnud ja hommikul bussiga koju tagasi läinud.

V1. „Tavaliselt nädalalõppudel ma ei ole üldse kodus, ema on sellega harjunud ja ma isegi ei ütle, kui koju ei lähe. Kunagi olin ka palju nädala sees kodust ära, emal ükskõik ju.“

V7. „Ma olen kogu aeg kodus, ei ole öösiti ära olnud, vahel mulle meeldib lihtsalt ära kaduda, lähen kuskile teise linna, keegi ei tea, kus ma olen.“

Üldiselt võib öelda, et vastanud noored on väga palju öösiti kodust ära ning nad tunnistavad, et see ei ole probleem ja neile pigem meeldib selline eluviis. Nad ei lähe ka koolist otse koju, vaid hängivad linna peal või veedavad aega noortekeskuses.

Uurides noorte vaimset ja füüsilist tervist, ei olnud tulemused väga positiivsed. Üheksa respondenti tunnistasid, et nende vaimne tervis ei ole kõige parem. Ühel vastajast kümnest oli tema enda hinnangul vaimne tervis korras ja füüsiline tervis hea. Koolinoortest vastajad ütlesid oma vaimse tervise kohta, et see on „täiesti tuksis“, sest kergesti minnakse närvi.

V2. „Vaimne on täiesti tuksis, lähen kergesti närvi, karjun, ülbitsen. Oleksin pigem omaette kogu aeg. Füüsiline on OK. Käin psühhiaatri juures ka.“

V10. „Vaimne on täiesti tuksis, tahaks olla täiesti omaette, et mitte kellegagi suhelda, aga sõpradega on hea koos olla. Füüsiline on hea, meeldib vahel korvpalli mängida.“

V3. „Vaimne on mul täiesti korrast ära, olen täiesti sassis. (Kas sa abi saad, tegeleb keegi sinuga? Ei, ma ei otsi ka abi, pole vaja, arvan.) Füüsiline on mul hea.“

Kolm respondenti käivad psühhiaatri juures ning üks läheb kevadel ravile uuesti raviasutusse. Füüsilist tervist peavad noored paremaks, enda arvates võiksid nad olla aktiivsemad, mida tunnistas ka üks vastajast. Viitsimist pole, ütles üks vastaja, kellel on esinenud ka suitsiidimõtteid. Intervjueerimisel lausus isik, et hetkel on kõik normaalne ja ei pea muretsema. Uurides, kas ta abi saab, siis väitis, et on käinud psühhiaatri juures, aga ei taha rohkem minna ja saab endaga hakkama.

Töö autor leiab noorte antud vastuseid lugedes ja analüüsides, et laste vaimne tervis on halb ja vajaks suuremat tähelepanu. Uurimusest selgus, et kuigi noored on väga teadlikud oma vaimse tervise olukorrast, peavad nad siiski käima psühholoogi juures. Intervjuu käigus tunnistasid vastajad, et vahelduseks oli hea rääkida oma probleemidest. Nad tunnetasid, et keegi kuulab neid ja peale intervjuud mainisid sedagi, et hea oli rääkida kellegagi, kes ei süüdistata, ega näita näpuga, ega hakka õpetama, kuidas õigesti käituda. Nad tõdesid, et vahetu kontakt on väga oluline ja sellest võib olla palju kasu. Uurides, kelle poole vastajad pöördusid, kui tahaksid oma muresid kurta, siis vastati, et heade sõprade poole.

Uurimuses osalenud noored väitsid, et on endale leidnud meelepärased hobid või meelistegevused, näiteks tunnistas üks vastaja, et talle meeldib raamatute lugemine ja psühholoogia eriala. Ühele vastajale meeldivad väga hobused, ta käib ratsutamas ja tema unistus on saada ratsutamistreeneriks, samas teisele vastajale meeldib kalastamine ja unistus on saada ehitajaks või pottsepak. Kolm respondenti ütlesid, et neile meeldib aega veeta sõpradega, ühel vastajal kolme hulgast ei olnud eraldi hobisid, vaid meelistegevuseks ongi sõpradega ajaveetmine. Üks noor, kellel samuti meelistegevus on sõpradega aja veetmine ja soov saada DJ-ks, pidi hetkel õppima DJ-ks, käima kursustel

ja ta teeb ka diskosid noortekeskuses. Teisele isikule meeldib jalgpall ja sõpradega aega veeta. Üks vastajatest oli väga suur kunstihuviline, kellele meeldib joonistamine, fotograafia, lugemine, laulmine, tantsimine ja ujumine. Toodi välja ka purjetamine, sealjuures respondent tunnistas, et X vallas on väga kehvad purjetamise võimalused. Üks vastajast tunnistab, et endal võiks olla rohkem tahtmist kodust välja minna ja tegeleda oma lemmiktegevusega – korvpalliga, mida ta ka aeg-ajalt teeb, kuid pigem vähe. Ühele vastanud noorele meeldivad mootorrattad ja autod ning ta õpib koolis autoremonti. Samas on tal koolis väga palju võlgnevusi, mille pärast on oht koolist välja langeda.

V3. „Mulle meeldib väga kalastamine. Tahan peale põhikooli minna õppima ehitust, mulle meeldib ehitus ja kui võimalik, siis pottsepaks.“

V6. Purjetada meeldib, kahju on see, et meil on vanaaegsed pannid, pigem tahaksin jahtidega sõita, mul isal on, suvel saab käia purjetamas. Meeldib džäss ja nüüd piibli lugemine. Olen üritanud neli päeva seda püha raamatut lugeda. Käisin nädalavahetusel Põltsamaal laagris ja peale seda hakkasin pühakirja lugema, hetkel meeldib.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et noored on endale leidnud väga erinevaid ja mitmekülgeid huvisid ning meelistegevusi, mis neile rahuldust pakub. Noored andsid oma hobide kohta entusiastlikult infot, arutlesid, mida võiks rohkem teha ja mida vähem. Noorte soov oli rohkem oma harrastustega tegeleda.

Kuna uurimuses osalenud noored olid enamuses kooliõpilased, siis uuriti edasi nende suhteid nii kooli kui ka õpetajate ja klassikaaslastega. Saadud vastustest selgus, et olukord koolis ja suhted õpetajatega ning klassikaaslastega on pigem keerulised kui head. Vastajatel on koolis võlad, kuigi tulemused on head või keskmised. Kahel vastajal on tulemused koolis head, üks vastajast ei käi koolis ega tööl, enamus noortel on koolis palju võlgnevusi. Neli vastajat on juba kooli vahetanud ja ühel on koolist välja langemise oht. Kaks respondenti ei viitsi koolis käia ning kaks respondenti tõdevad, et käivad koolis, saavad ainetega hakkama, aga koolis ei suhtle teiste klassikaaslastega. Uurides, miks hoitakse koolis omaette, kehtasid vastajad õlgu ja ütlesid, et ei tea, lihtsalt ei taha suhelda. Kaks vastajat kümnest ütlesid, et on põhikoolis klassikursust kordama jäänud. Koolis ei käidud koolikiusamise pärast, mille tõttu olid hinded halvad ja tekkisid võlgnevused.

Uurides ühelt respondendilt, kas ta hommikuti läheb kooli, siis ta vastus oli järgmine: „Ei meeldi varakult üles tõusta, isa ajab teda küll hommikul üles, aga see ärritab teda, sest ta tahab hommikuti kaua magada. Üheks põhjuseks on ka koolikiusamine, kuid mitte ainult, vaid ka õppevõlgnevuste tekkimine puudumiste tõttu.“

V1. „Üllatavalt hästi, mul enamasti neljad ja viied. Aga vahetan kooli, lähen teise kooli. Meil nii hull klass, seal ei saa üldse olla. Kõige hullem kooli peale. Kõik teevad, mis tahavad, õpetajaid ei kuulata üldse.“

V2. „Palju võlgasid on, sotsiaalpedagoog tahab mind maakooli panna, arwab, et ma ei sobi Täiskasvanute Gümnaasiumisse. Meil kooli kõige jubedam klass, ma ei suhtle klassikaaslastega üldse, ma tegelt ei käigi eriti koolis, mul nii palju võlgu ka.“

Tuli välja, et igal vastajal oli/on koolis mingid probleemid, kas nendeks on õppevõlgnevused erinevates õppeainetes või koolikiusamine.

Uurimuses üritati välja selgitada, kui tõsine probleem on õpilaste hulgas koolikiusamine. Koolikiusamisest olid vastajad väga avatud rääkima, öeldi, et seda esineb väga palju ja tekitab noortele suuri vaimseid probleeme. Töö autor uuriski, kas nad on sellega kokku puutunud ja kuidas see neid on mõjutanud? Tuli välja, et koguni seitse vastajat kümnest on kogenud koolikiusamist, mis on vastajatele tekitanud negatiivse emotsiooni koolist. Üks respondent tunnistas, et teda kiusati just tema välimuse pärast, kuna temale meeldib punk stiil. Üks vastaja on kogenud väga palju koolikiusamist juba algklassidest saadik, kuna teda on peetud imelikuks ja vastaja ei osanud välja tuua põhjuseid, miks nii arvati. Vastustest selgus, et koolikiusamine hakkab pihta juba algklassides, mis on jätnud tugevad jäljed vastajate hinge. Üks vastajast oli eraklik noor, kes hoidis koolis omaette ja vältis teisi koolikaaslasi. Üks respondent oli ise koolikiusaja, ta üritas näidata ennast kõva tegijana ja silma paista.

Üks respondent tunnistas, kuidas teda kiusati, ta ütles: V6. „Jah, täiesti algklassides. See oli väga jube, siinamaani on hinges. Mind pandi igasugu asju tegema, rõve. Just suuremate klasside poisid kiusasid, kui ma pidin bussi ootama koos nendega.“ Uurides, mis oli see, mida sunniti tegema, siis respondent ütles, et on pidanud maakoolis käies bussipeatuses musta sodist maad limpsima. Samas ta tunnistas, et nüüd linnakoolis käies, on temast

saanud klassi autoriteet, keda teised kaasõpilased kuulavad ja kelle väljaöeldud väiteid arvesse võetakse.

Ühte respondenti häirib koolitunnis õpetaja küsimustele vastamine, sest tal on hirm valesti vastata. Üks vastajatest tunnistas, et teda narriti suure kehakaalu pärast ja teine vastaja pidas samamoodi oma välimust kiusamise põhjuseks. Ta arvas, et ta nägi teistsugune välja, kuna riietus teisiti.

V8. „Jaa, koolis ei meeldi, naerdakse, kui õpetaja küsib midagi ja ma pean vastama. Kaasõpilased on nagu väikesed tited, ei suuda jääda normaalseks. Tänu sellele ei taha koolis vastata õpetajatele.“

Koolikiusamine on respondentidele raske teema, nad tunnistasid, et see häirib neid ja ei tahaks rohkem kiusamist kogeda. Koolikiusamise all kannatanud respondendid tunnistasid, et vältisid selle tõttu koolis käimist, et neil tekkisid probleemid koolist puudumiste tõttu. Pere suhted on valdavalt head. Sageli tulevad ilmsiks omavahelised suhtlemisprobleemid just koolis. Perede majanduslik olukord on respondentidel hea ehk majandamisega saadakse hakkama.

Keelatud aineid olid vastajad proovinud väga noorelt, neist neli vastajat proovis juba 13-aastaselt. Üks vastaja proovis 14-aastaselt, kaks vastajat proovis 15 eluaastal ning 16-aastaselt ja 17-aastaselt üks vastaja.

V6. Mäletan, et olin kaheksa aastane, kui vanaema andis mulle mingit laadi valuvaigistit, mis oli Eestis keelatud. Vanaema veel toonitas, mis jäi mulle hästi meelde, et see ravim on Amsterdamist pärit, aga võttis valu ära. Tol hetkel ma muust ei mõelnud, kui vaid sellest, mis see Amsterdam on. Minu meelest oli mul selline tunne, et see on keelatud asi. Keelatud ainet ma tarvitasin esimest korda 14-aastaselt.

Uurimuses osalenud koolinoored olid enamuses alustanud uimastite proovimisega väga varakult ehk 12–13-aastaselt. Kõige noorem uimastite proovija oli 12-aastane ja kõige vanem 17-aastane.

Kõige esimene keelatud aine oli kõigil respondentidel kanep. Neli respondenti kirjeldasid, milliseid erinevaid ained nad proovinud/tarvitanud olid, näiteks välgumihkligaas. Järgmisel kolmel vastajal oli loetelus Xanax, kellest üks vastaja tunnistas, et on antidepressante palju tarvitanud. Kaks vastajat tunnistasid, et olid proovinud MDMA-d. Intervjuul tõid noored välja väga mitmesuguseid kogemusi erinevate ainetega. Näiteks V7. „Antidepressante olen palju kasutanud, bensiini, ogapuud (Mandžuuria araaliala – rahvakeeles teatakse veel kuradipuu), kanepit, gaasi, Nortriptüliin. Gaasi tegin paar aastat tagasi, tõmbas nii kinni, imelik oli olla, seinad olid nagu muusika, ruum tundus minu ümber selline, nagu seinad tuleksid lähemale, väga ilus laul oli, mis mul kõlas kõrvus, mulle meeldis.“

Bensiini olid proovinud kaks vastajat, *ecstasy-d* ehk sünonüümina juppi olid proovinud kolm vastajat ning LSD-d oli proovinud üks vastajatest.

V1. „Kanep, *ecstasy*, rahustit Xanax, rahusteid, muskaatpähklit ka (Muskaatpähklit? Mis see annab? – kui hullult palju võtta, siis tekitab nagu seenedki hallutsinatsioone).“

V6. „THC, tuttavatelt sain. Tegelt on siiani tutvusringkonnad ja tuttavate käest sai/saab osta.“

Noored on väga leidlikud, nad mõtlevad ja teevad ise omale proovimiseks erinevatest ainetest uimasteid, mõtlemata tagajärgedele, kui mürgine mingi asi olla võib. Kaks vastajat, kes olid gaasi proovinud, ütlesid, et nemad kuulsid pärast tarvitamist tükk aega häáli, nagu keegi räägiks nendega. Järgmised kaks, kes olid samuti gaasi proovinud, nemad ümisesid töö autorile sarnase meloodia ette.

Järgnevalt küsis töö autor uurimuses osalenud koolinoortelt, millises situatsioonis ja kellega koos nad esimest korda uimasteid proovisid. Seitse vastajat tunnistasid, et proovisid esimest korda uimasteid koos sõbra või sõpradega.

Üks respondent kümnest tunnistas, et tema proovis esimest korda kodus, arvas veel, et edaspidi võiks teha suvel ja õues, et funktsioneerida nagu normaalne inimene. Üks respondent vastas, et oli teinud oma partnerile ettepaneku kanepit proovida, mida koos ka tehti. Kodus kanepiga emale vahele jäänud nooruk, aga väitis, et selle asemel, et ema sellele negatiivset tähelepanu pööraks, suitsetas ema nendega koos kanepit.

Üks respondent vastas, et oli isa tagant kanepit varastanud ja koos sõbraga esimest korda proovinud. Üks vastaja ütles, et oli esimest korda kanepit suitsetanud ühe sõbra garaazhis ning teine vastaja ütles, et proovis kanepit sellepärast, et talle meeldib katsetada ja proovida uusi asju. Üks respondent vastas, et tema oli proovinud keelatud aineid oma õe soovitusel, kuna õde oli sage tarvitaja.

V4. „Suvel kunstikooli laagris olles, kus olid hipid, kelle maailm mulle meeldib, sai selles seltskonnas mõnuained ära proovitud.“

Neli respondenti vastas, et proovisid keelatud ainet sõprade mõjutusel. Ühele oli pakutud mitu korda, mistõttu ta lõpuks oli pakkumise vastu võtnud. Kolm vastajat ütlesid, et kui keegi tutvusringkonnast tarvitab keelatud aineid, siis tekib endal ka huvi. Üks respondent tunnistas, et soovis ise ära proovida. Üks vastaja tunnistas, et kanep teeb lõbusaks ja sellepärast meeldib talle seda tarvitada. Üks vastaja ütles, et tema ei oska elust rõõmu tunda ning kanep aitab tema depressiooni vastu. Sama vastaja tunnistas siinkohal, et X vallas ei aita hetkel kanepit osta, sest seal müüakse halba kraami (sodi). Üks vastaja soovis proovida ja teada saada, kuidas on tunne ja mõju peale tarvitamist.

V1. „Psüühilise tervise tõttu, see mul on väga probleemne, käin ka psühholoogi juures.“

V7. „Ühel hetkel oli nn nullseis ja tahtsin saada kuskilt abi, mis tuli oma sõpruskeskkonnast.“

Noored respondendid andsid huvitavaid vastuseid, miks nad keelatud aineid proovivad/ tarvitavad. Kahjuks neile ei mõjunud seletus, et noorelt rikutakse oma aju uimastitega ära. Töö autor seletas, miks on uimastid kahjulikud ja mida need noorte inimeste organismiga teha võivad. Respondendid ütlesid, et nendega ei juhtu midagi, et jutt, mida räägitakse uimastite halvast mõjust, on pigem selle jaoks, et noored sellest eemale hoiaksid.

Uurides noortelt, millised olid nende kogemused oma esimesest proovimisest või tarvitamisest üldiselt, siis respondendid andsid erinevaid vastuseid. Kolm vastajat kümnest ütlesid, et oli väga hea olla, palju energiat ja lõbus tunne. Kaks vastajat kümnest ütlesid, et esimene kogemus oli olnud ebameeldiv, ühel oli hakanud pea valutama ja teine vastaja arvas vastamise hetkel, et ei sooviks uuesti proovida. Üks vastaja kümnest kirjeldas, et narkootilise aine mõju oli psühhootiline, kasutas selleks väljendit „katus pani

sõitu“. Üks vastaja kümnest kirjeldas, et ei saanud midagi aru ning arvas, et ei osanud õigesti alla tõmmata, sest aine talle ei mõjunud. Kui ta teinekord uuesti proovis, siis olid teised teda õpetanud ja peale seda oli ta tundnud ennast nagu elav laip, ka vaimselt tundis ta ennast kehvasti. Üks vastaja kümnest ütles, et kanepit suitsetades nägi ta vikerkaart ja maailm tundus hea, ilus ja rahulik. Vastaja kirjeldas ka oma kogemusi MDMA-d kasutades, kui oli muutunud hüperaktiivseks ja kui mõju oli hakanud kaduma, siis muutus tema olukord rahulikuks. Sama vastaja tarbib ka Xanaxit, mis teeb teda hüperaktiivseks ja vahel paneb kohe magama.

V6. .... mõte töötas nii kiiresti, tead arvutist midagi, nagu arvuti protsessor, mis kiiresti töötab, tahab teha ruumi omale, asjad ununesid ära. .... Vahepeal võtsin mokatubakat ja nüüd kasutan KILLAT (Mis see on? Oh mul pole karpi praegu kaasas, aga vaata see umbes sarnane nagu Snuss, aga parem ja tervislikum) ja LSA peal (netist tellin, ei ole õnneks veel meil keelatud), see selline looduslik juur, mulle meeldib.

V8. „Algul oli kehv, ajas oksendama. Tarvitamise tagajärjel oli tekkinud paanikahoog, kartsin kõike mis ümberringi. Tarvitan vahelduva eduga ka rohtusid, alkoholiga segamini, siis on väga kehv olla, pigem loobuks ravimitest.“

Uurimuses osalenud vastajad kirjeldasid oma kogemusi väga pikalt ja põhjalikult. Noored olid sellest küsimusest väga elevil ning rääkisid väga huvitavalt, vastuste põhjal võib öelda, et neile meeldis rääkida oma kogemustest. Üks vastaja kirjeldas, kuidas noored peol „juppi“ tarvitavad. Tarvitajaid pidi olema palju ja see pidi tekitama halva enesetunde, mis pidi kestma paar päeva pärast tarvitamist, vastaja sõnul ei ole see hea. Sama vastaja mainis, et hetkel on popp bensiinjaamast osta välgumihkligaasi, mida noored pidid tarvitama usinalt. Gaasi lastakse hammaste vahele, paneb seisma nagu pulk ja pidi tekitama hea tunde. Uurimuses osalejad mainisid mitmeid kordi, et kanep on looduslik ja ravib.

Töö autor üritas välja selgitada, kui suureks hindavad respondendid oma sõltuvuse taset. Kaheksa vastajat kümnest väitsid, et neil ei ole sõltuvust. Üks vastaja kaheksast peab ennast nii enesekindlaks, et arvas, et ta ei jäägi üldse sõltuvusse. Üks vastaja kaheksast ütles, et ei ole sõltlane ja tahab lihtsalt erinevaid aineid teha ning üks vastaja kümnest

pidas oma sõltuvust väga väikeseks ja üks vastaja kümnest arvas, et temal ei ole sõltuvust, teeb siis, kui ise tahab.

Töö autor arvab, et noored ise ei taju, kas neil on sõltuvus või mitte. Noored mõtlevad ise, et teevad oma elu lihtsalt põnevamaks.

Töö autor uuris noortelt, kui tihti nad keelatud aineid kasutavad. Kaks vastajat ütlesid, et tarvitavad kord kuus, üks vastaja ütles, et iga ühe või kahe kuu tagant ning üks vastaja arvas, et teeb kuskil kaks korda kuus. Üks respondent tõdes, et kuigi keelatud ainete kasutamine on igaühe enda valik, siis kasutab ta aineid ikkagi sõprade surve all. Üks vastaja ütles, et ta ei tee tihti, vaid aeg-ajalt, sagedust ei osanud öelda, teine isik arvas, et teeb siis kui tal on olemas kanep ja koht, kus teha. Üks respondent ütles, et teeb suvel igal nädalavahetusel. Üks vastaja ütles, et tema teeb poole aasta tagant kanepit ja suvel pidi olema vabas õhus kõige parem teha kanepit.

V6. „Killat teen siis, kui tahan, kanepit tarvitan oma unehäirete tõttu, ma sain ju neist jagu, praegu magan ilusti. See on mingil määral ravim ikkagi ju.“

Respondentidelt uuriti, kas nad tarvitavad ravimeid, sh neile välja kirjutatud/määratud ravimeid. Kuus respondenti vastasid, et ei tarvita määratud või välja kirjutatud ravimeid. Neli respondenti tunnistas, et nad kasutavad neile välja kirjutatud ravimeid. Üks isik vastas, et tal olid ravimid peal, aga nüüd kasutab ainult rahusteid. Kaks respondenti väitsid, et X valda tuuakse rahustid (*Valium, Xanax, Diasepam*) sisse Venemaalt, seal ei pidanud olema probleemi nende kätte saamisega. Rohtude liikumise põhjuseks pidasid noored ära ostetud arste. Üks respondent tunnistas, et tarvitab iga päev temale määratud ravimit – *Kvientiax*, mida peab võtma kaks tükki igal õhtul.

V2. „Jah mul on ravimid peal, ema annab iga päev, ma ei tea, mida ta annab, ta ei ütle. Psühholoog on määranud need mulle, aga mind saadetakse Viljandi haiglasse ravile kevadel, ma ei teagi miks.“

V6. Ei, aga tean, et ravimite värk on meil siin väga kuum kaup. Mitmed meil siin samas asutuses on nende mõju all kogu aeg, kasutavad Xanaxit. Ei tea, ju neil siis vaja, tunnevad hästi ennast. Igaüks teab ise, mida tarvitab, aga nad siin panevad seda iga päev. Iga päev on oma aine mõjuga ja käivad siin.

V8. „Ja, aga ei taha neid võtta. Siis tahaks kodus teki all olla ja tekitab väga kehva enesetunde. Ei tea, kes ta on, ei tunne enda kehas ennast hästi ja väldin inimesi, on päevi, kui olen kodus teki all.“

Noored on proovinud uimasteid juba väga noorelt, esimene keelatud aine oli kanep, mida sõprusringkond tarvitas ning mille tõttu respondendid ka ise proovisid. Noored tahavad proovida erinevaid aineid, mõtlemata kahjulikkusele, mida erinevad keelatud ained põhjustada võivad. Respondendid olid väga avatud rääkima oma kogemustest ja ka sellest, kuidas nad esimest korda mõnuaineid proovisid. Noored ei pidanud ennast sõltlaseks ja pigem olid kindlad, et ei jää sõltlasteks. Tuli välja, et kümnest respondendist neljal oli välja kirjutatud retseptiravimid, mida nad peavad tarvitama.

Uurides, kas X vallas tõesti liigub tänaval ravimeid, mida töö autor oli eelnevalt vaid kuulnud, siis uurimuses osalenud väitsid, et liigub ja et pole mingit probleemi ka rahusteid saada. Üks respondent näitas näpuga akna poole ja ütles, et vaadake, see kamp, kes seal suitsetab, nemad kõik kasutavad ravimeid. Ühel teisel korral intervjuud tehes, väitis üks respondent, et tema nägi asutuses kuut isikut, kes on juba omale rahustid sisse võtnud.

Respondendid ise tunnistasid, et keelatud ained tekitavad kehva enesetunde, aga see neid ära ei hirmuta. Tarvitavad edasi. Noored teavad väga paljusid tarvitajaid ja nemad peavad normaalseks seda. Proovitakse erinevaid aineid, soovitakse teada saada, mis tunne on. Väga suur mõju on sõpradel, kes kasutavad keelatud aineid.

Töö autorit huvitas, kuidas noored hangivad vahendeid keelatud ainete ostmiseks. Viis vastajat kümnest ütlesid, et kui on omal taskuraha, siis kulutavad seda. Kolm vastajat ütlesid, et ei hangi ise keelatud ainete ostmiseks raha, vaid keegi teine muretseb keelatud kauba. Üks respondent ütles, et isa tunnustab teda rahaga, mille eest saab osta, kuid vahel saab sõpradelt ka tasuta. Üks vastaja ütles, et ei ole keelatud ainete peale kunagi raha kulutanud, vaid ta teab inimesi, kelle käest saab alati, kui vaja. Üks respondent saab raha isa käest, kes ei uuri, mille peale nooruk oma raha kulutab.

V1. „Ei hangigi, mitte enda raha ei taha kulutada sellele. (Kui helistate sõpradega omavahel, siis kuidas telefonis räägite, võib ju keegi pealt kuulata? Ei jää, selleks ju oma keel ja muide on olemas äpid, mis on selleks mõeldud, me kasutame neid).“

V2. „Jupp maksab 20–25 eurot, kanep 20 eurot, vanematelt küsin raha, tasuta saab ka sõpradelt.“

Noortel on erinevad võimalused saada keelatud aineid, oma taskuraha on pigem see, mida nad kulutavad, mõnel aga on võimalus tasuta saada. Noored teavad palju, mis midagi maksab ja oskavad küsida oma vanematelt raha keelatud ainete jaoks. Üldiselt vanemad ei uuri, mille peale raha kulutatakse.

Üldjoontes kulutasid noored oma taskuraha keelatud ainete ostmiseks. Kui on raha ja sõpradel on aineid, siis saavad nad neid omale osta või sõbrad annavad tasuta. V2 teadis täpselt kui palju maksab kanep, tema on ostnud nii 20 euro kui ka 25 euro eest. V5 ütles, et tema ei kuluta oma raha keelatud ainetele.

Keelatud ainete hankimise kohta selgus, et mõnuainete soetamine toimub kõigil vastajatel ühte moodi, selleks on oma tutvusringkond ja oma sõbrad, kes organiseerivad keelatud aineid üksteisele. Üks vastaja teadis täpselt, kuidas ja mis teed pidi keelatud ained X valda saavuvad, tuues näiteks, et 30 g kanepit tuuakse korruga X teed kaudu. Üks vastaja tõi välja näitena, kuidas tema sõprusringkond korjab rahad kokku ja siis üks inimene läheb keelatud ainetele järele. Teine vastaja ütles, et ostad juppi, siis saad pinnale (pidu kellegi isiku juures) või jääd teene võlgu. Vahetuskaubana saab hankida ka sõpradelt. Üks vastaja ütles, et keelatud ained tuuakse sõpradele ning nemad jagavad edasi. Ütles veel, et kui ta sõbranna vanematelt raha saab, siis käib ka ise teisest linnast toomas.

V4. „Otsitakse diilerid, lased tuua omale mõne sõbra kaudu. Praegu käiakse Tallinnast, Pärnust ja Tartust ise toomas. Tartut me peame kanepipealinnaks. Oma grupist keegi ostab, korjab raha ja siis toob.“

V6. See on ju lihtne, ongi tutvusringkonnad, kõik tunnevad kõiki, kui midagi tahad pole probleemi, kohe saab. LSD on raskem saada, seda liigub väga vähe ja on raskem sisse tuua. Tean, et kanep tuleb läbi teise linna, sest seal pole nii suurt kontrolli, kui meil siin. Tuuakse korruga 30 g sisse. Gramm maksab enamasti 25 eurot.

Keelatud ainete kättesaadavust X vallas peavad noored väga kergeks. Uurimuses osalejad ütlesid kõik, et ei ole mingit probleemi keelatud aineid hankida. Samuti toodi välja, et

tüdrukutelt tihtipeale raha ei küsita ning antakse tasuta. Võimalus on osta „deep veebist“, ütles üks respondent kümnest, kes mainis veel, et kanep pidi hetkel X vallas olema puru, mida praegu ei tasu osta. Sama vastaja ütles ka summad, palju midagi maksab, näiteks kanep maksab kuskil 25 eurot ja 100 mg MDMA 15 eurot.

Keelatud ainete eest tasumiseks vastas kümnest respondentist kümme, et kõige tavalisem tasumise viis on raha. Toodi välja veel, et võib ka võlgu jäädes keelatud aineid saada, seejuures osutades aine müüjale mingi teene või mingisuguse vahetuskaubana. Kaks respondenti ütlesid, et teatud seltskonnaga koos olles võib saada aineid ka tasuta. Üks vastaja mainis raha, tasuta ja mõned tüdrukud pidid tasuma keelatud ainete eest seksiga.

V6. Kui kuskilt kaugelt tellin, siis saab ka maksta bitcoinides. Tead, need sellised virtuaalrahad, aga muidu panga ülekandega, paned seletuse mingi piimarahha või midagi sellist. Saab ka võla peale võtta kui vaja, pole mingit probleemi või siis vahetuskaup nagu ikka. Annad midagi vastu.

Töö autor soovis teada saada, kas uurimuses osalejad on müünud keelatud ained, siis kümnest üheksa vastas „ei“. Üks isik väitis, et on korra müünud oma sõbrale.

Uurides, kui palju raha noored keelatud ainetele kulutavad, siis huvitav vastus oli ühelt respondentilt: V7. „Ei kuluta, saab igasugu muid aineid kasutada, mis ei maksa, näiteks ogapuu.“ Töö autor uuris, kuidas kasutatakse ogapuud narkootilise ainaena, siis respondent vastas: „See on selline puu, mille lehtedest teed endale puru, suitsetad ja siis ei saa midagi aru. Tunned, et on paha olla, ajataju kaob ja siis on selline tunne nagu oleks maganud ja kui ärkad, siis näed hallukaid nagu oleks mõni võõras inimene minu kodus ringi liikunud. Tõused püsti, räägid võõraga juttu, keegi ei vasta sulle, siis uuesti pikali ja kogu aeg oli selline tunne, et keegi võõras on sinu kõrval. Päris huvitav kogemus oli ja samas hirmutav ka“.

Kolm vastajat ütlesid, et ei kuluta raha keelatud ainetele, sest saavad oma seltskonna kaudu tasuta. Üks vastaja kolmest tunnistas, et tema ei raatsi oma raha raisata keelatud ainetele, kui pakutakse tasuta, siis võtab vastu.

Kaks vastajat ütlesid, et kuidas kunagi, oleneb kui palju neil vaba raha kuus on. Üks vastaja ei teadnud täpselt palju ta ainetele kulutab. Üks vastaja ütles, et ostab aineid taskuraha eest, rohkem suvel.

V1. „Me kulutame kuskil 50 eurot, aga kui sisse arvestada suitsud ja alkohol, siis kuskil 200 eurot kuus.“

Uurimistöös sooviti teada, kui palju kulutatakse raha mõnuainetele, siis tundus, et noored ise ka ei oma ülevaadet, kui suured on need summad. Arvati umbes, et kulu on 20 eurot, kui ostetakse kanepit. Kui respondendid sellele küsimusel vastasid, siis küsimus pani neid mõtlema, mitmed vastajad hakkasid muigama. Töö autor arvab, et vastajad ei tahtnud tunnistada, kui palju nad tegelikkuses kulutavad keelatud ainete ostmisele.

Kui uurida keelatud ainete kättesaadavust X vallas, siis oli üle poole vastajate vastus: „Liiga lihtne on kätte saada, siin pole üldse probleemi“. Nii vastaski kaheksa vastajat kümnest. Noored tunnistasid, et keelatud ainete muretsemisega ei ole X vallas üldse probleemi, alati on kellelgi midagi ning kui tahad, siis ka saad. Üks vastaja ütles, et ta täpselt ei tea ning pole süvenenud selle teada saamisele.

V4. „Väga kerge, tean nii paljusid, see pole mingi probleem. Praegu on väga popp KOMM (noh jupp, mul ei tule selle õige nimi meelde). Kas *ecstasy* mõtled? Aa jaa just. Komme söövad kõik minu arust.“

V6. „No meil ju siin olenebki seltskonnast, oma tutvusringkond, see tegelt lihtne, ainult ütle kellelegi ja sulle muretsetakse.“

Uurides noortelt keelatud ainete kättesaadavust, siis üks vastaja pakkus töö autorile, et kui on vajadus, siis võib kohe muretseda. Respondentide arvates on väga lihtne keelatud ained hankida ja raha saavad oma vanematelt, kulutavad oma taskuraha keelatud ainete ostmiseks. Respondentide vastuste põhjal tundub, et on liiga lihtsaks läinud keelatud ainete ostmine.

Kas ja millistel tingimustel ollakse nõus loobuma uimastitest? Üks vastaja vastas, et oleks nõus uimastitest loobuma tervise pärast või rahapuuduse tõttu. Kaks vastajat kümnest olid endas väga kindlad ning vastasid, et siis kui ise tahavad, lõpetavad tarbimise. Viis vastajat

kümnest ei pea uimastitest loobuma, kuna ütlevad, et probleemi ei ole. Üks vastaja kümnest mõtles tuleviku peale ning arvas, et kui saab endale hea kaasa, siis tema pärast oleks nõus uimastitest loobuma.

V6. „Kunagi ei saa kindla peale ei öelda, kui vaja pole, siis pulli pärast ei taha. Enamasti ikka omal peab hea olema. Haiguse puhul ikka kasutan või siis lõbu pärast.“

Noortel puudub tajut, missugust negatiivset mõju võivad keelatud ained inimorganismile tekitada. Nad on väga enesekindlad ja väga tihti kõlas noorte suust lause, et kanep tuleks legaliseerida, siis ei oleks meie riigis probleeme ega karistusi. Kanepit ei pea noored narkootikumiks, ütlesid, et see on süütu ravimtaim.

Uurides vastajatelt, kas vanemad saavad takistada noori uimastitest loobuma, siis kuus vastajat kümnest ütlesid, et nende vanemad ei saa neid sel moel mõjutada. Üks vastaja tõi väga hea näite, kuidas vanemad teda mõjutada saavad: „V1. Kui vanemad teeksid iga kuu kodus narkotesti või paneksid koduaresti.“ Koduarestiga nõustusid ka vastajad V2 ja V3, kes tunnistasid, et vanematega läbisaamine ei ole võimalik, kui aga oleks hea läbisaamine, siis kindlasti saaksid mõjutada uimastitest loobuma.

V4. „Kui sõltlane oleks, siis kindlasti. Kui kanepit proovisin, siis rääkisin vanematele. Ema oli pettunud, aga teadsin, et isa oli ka kasutanud, sel teemal olime omavahel kanepi suitsetamist vestelnud.“

Selle küsimuse juures tundus, et noored ei tea ega taju uimastitega seotud sõltuvusest. Vastajad arutlesid küsimuse üle ning tuli välja, et peavad suitsetamist enne sõltuvuseks kui keelatud ainete kasutamist.

Uurides, kas sõbrad saavad respondente panna keelatud ainetest loobuma, siis kuus respondenti kümnest ütles, et ei saa. Nad arvasid, et siis peaksid olema teistsugused sõbrad, praegu on aga vastajate sõbrad kõik keelatud ainete tarbijad. Üks vastaja kuuest lisas, et selliseid noori, kes midagi ei kasuta, ei ole. Noored on kõik midagi proovinud või tarvitavad praegugi. Üks vastaja ütles küsimuse peale, et ta ei tarvita üldse – siin ei saa seda vastust väga usaldada, kuna eelnevalt oli ta tunnistanud, et sõpradega koos tõmbab kanepit.

V1. „Jah, usalduse pärast, et ütlevad, et ei suhtle minuga siis, kui aineid tarvitan. Ütlevad mulle, et ei ole siis enam minu sõbrad. (Kas sul on väga usaldusväärsed sõbrad, keda tõesti saad usaldada? On paar tükki.)“

Kui töö autor uuris, kas respondendid on nõus oma sõpradest loobuma, siis vastati, et neile meeldivad olemasolevad sõbrad.

Küsites uurimuses osalejatelt, kuidas nad näevad oma tulevikku ja missugused on edasised plaanid, siis kolme vastaja eesmärgiks oleks kool ära lõpetada ja siis edasi vaadata. Üks vastaja kolme hulgast arvas, et tahab peale kooli lõpetamist minna Austraaliasse raha teenima, et siis Eestis maja soetada. Üks vastaja kümnest arvas, et tema on tulevikus edukas. Kaks vastajat kümnest ei ole mõelnud tuleviku peale, mille peale üks vastaja lisas, et tal on tugevad psüühilised häired, mille tõttu ta ei ole kordagi eesmärgipäraseid plaane teinud ega tuleviku peale mõelnud. Teine vastaja lisas, et temal on unistusi, aga viitsimist ei ole. Üks vastaja kümnest arvas, et läheb kuskile heapalgalisele tööle. Kaks vastajat kümnest teadsid, kelleks nad tahavad tulevikus saada ning üks neist ütles, et tahab saada ehitajaks või pottsepaks. Teine vastaja unistas ratsutamistreeneriks saamisest, kuna temale väga meeldivad hobused ja ta käib oma sõbrannaga koos ratsutamas.

V6. „Ei teagi, praegu peale laagrit isegi tunnen, et võiks koolis käia, kuidagi hakkasin teisiti mõtlema. Kool on isegi huvitav, praegu ikka käin koolis. Ma hakkasin peale laagrit piiblit lugema, mis muutis mind palju.“

Uurimuses selgus, et noored pigem mõtlevad oma tuleviku peale ja hea oli kuulda, et üheks eesmärgiks oli paljudel ka kool ära lõpetada.

Töö autor uuris intervjuus osalenud noorte seisukohti, milline on teiste noorte suhtumine keelatud ainete tarbimisse. Viis vastajat ütles, et teised noored pooldavad mõnuainete tarbimist ja soovivad, et kanep oleks legaalne. Üks vastaja viie hulgast lisas veel, et mõni küll pelgab nn rõõmurohtu ning ei tarvita neid. Paljud, kes pooldavad keelatud ainete tarvitamist, ei taha gümnaasiumisse minna, vaid soovivad minna kähku tööle. Üks vastaja kümnest ütles, et paljud tarvitavad narkootikume, sest ise tahavad saada kaifi, et pärast ringi reivida (oma sõpruskonnaga aja veetmine tänaval või kellegi korteris). Üks vastaja

ütles, et ta on kuulnud, et kanep ei olegi narkootikum. Uurimuses osalenud üks vastaja kümnest ütles, et noorte suhtumine keelatud ainetesse on täiesti pealiskaudne, sest neile meeldib tarvitada/proovida erinevaid keelatud aineid. Üks vastaja kümnest arvas, et keegi ei mõista hukka nende ainete tarvitamist, kuna need aitavad lõõgastuda.

V6. „Nagu keelatud vili Eedeni aias, seda võib nii võtta. Kui poleks keelatud, siis raudselt ei oleks nii suurt tarvitamist. Riigis, kus see on legaalne, vähenes keelatud ainete tarbimine.“

Uurimuses osalejad tõdesid, et keelatud ainete tarbimine polegi nii negatiivne, sest millal veel proovida, kui mitte nooruses.

Töö autor soovis teada noorte arvamust nende tuleviku kohta, kuidas nad hindavad keelatud ainete tarvitamist viie aasta pärast. Kolm vastajat kümnest arvasid, et olukord läheb hullemaks, sest hetkel on see ka suur probleem. Veel mainisid vastajad, et iga päevaga tuleb tarvitajaid juurde. Üks vastaja kolmest tõi välja, et noored ise mõjutavad üksteist palju, andes edasi keelatud aineid või sundides nõrgemaid neid tarbima. Kolm vastajat tahavad, et kanep oleks legaalne, mis nende arvates loob stabiilsema olukorra. Noored toovad uurimuses välja ka riigi suhtumise. Nimelt üks vastaja kümnest arvas, et kui riigis midagi suurt ei juhtu, näiteks sõda, siis tuleks kanep legaliseerida. Üks vastaja arvas, et ei muutu midagi, vaid läheb samamoodi edasi ja kaks vastajat kümnest ütlesid, et ei oska midagi vastata tuleviku suhtes. Üks uurimuses osaleja arvas, et kui noored edasi mõnuaineid tarvitavad, siis on nad „*jobud*“, kui ei, siis võib-olla on võimalik ka edukaks saada.

Uurides vastajatelt, kas teised noored peaksid/võiksid uimasteid proovida, siis seitse vastajat kümnest soovitasid proovida. Kui ei proovi, siis ega ei tea ka, millega tegu võib olla. Üks vastaja seitsmest ütles, et järjest nooremad hakkavad tarbima keelatud aineid, näiteks juba 11-aastaselt. Üks vastaja ütles, et oleneb olukorrast – tasub proovida ikkagi kui tekib võimalus. Üks nooruk ütles, et proovimine on igäühe oma valik.

V4. „Jaa kindlasti, elus tuleb kõik ära proovida. Nii igav on, nagu vanasti oli üks mees elu lõpuni, ikka rohkem peaks olema. Igav on ju, ikka arvan, et noorena tuleb kõik ära proovida.“

Töö autor sai nõustuda ühe vastajaga, kes ütles, et 11-aastaselt hakatakse erinevaid aineid proovima. Töö autorile näidati videot, kus oli filmitud 11-aastast poissi hetkel, mil ta laskis omale suhu välgumihkligaasi. Videos oli noortel lõbu ja nalja kui palju, aga kahjuks tuleb tõdeda, et selline tegu võib väga kurvalt lõppeda.

Töö autor soovis teada, kas noored soovitaksid keelatud aineid teistele noortele ja mis põhjusel nad neid siis soovitaksid. Neli vastajat kümnest ütlesid, et ise ei soovitaks, kuna need on keelatud. Veel arvati, et igaüks teab ise, mida ta teeb. Üks vastaja ütles, et oleneb olukorrast, näiteks stressi puhul soovitaks, samas teine vastaja ütles, et meeleolu tõstmiseks soovitaks kindlasti, aga stressi puhul mitte. Üks vastaja arvas, et soovitaks tervislikel põhjustel, samas teine jälle arvas, et kanepit soovitaks, aga sel juhul, kui ei ole tervisehäiret. Üks vastaja kümnest arvas, et proovimine on tore, sest elus peab kõike katsetama.

V6. „Oleneb kaugemast perspektiivist ja kui puudub kindel eesmärk, siis võiks ju proovida ja ka siis, kui on põhjust. Näiteks nagu mul oli unetus, sain kanepist abi. Tuleb teha nii, et ained oleks vabad.“

Keelatud ainete soovitamisel hakkasid kõik respondendid rääkima, et kanep peab olema legaalne. Põhjus väga lihtne, kes soovivad need tarbivad kanepit ja kes ei soovi, neid ei saa ka sundida. Siin vastuses tuli välja, et keelatud ained tõmbavad noori ligi, sest keelatud vili on ahvatlev. Pigem oldi arvamusel, et noored ei ole sõltlased ja kui tahavad, võivad igal ajal ära lõpetada keelatud ainete kasutamise. Noored on nõus loobuma ainetest tervisliku olukorra tõttu, mida oli väga positiivne kuulda.

X vallas peeti keelatud ainete ennetustööd suhteliselt madalaks. Kolm vastajat kümnest arvasid, et ennetustööd on, aga jääb väheks, nendeni ei ole see jõudnud. Koolis küll räägitakse keelatud ainete kahjulikkusest, kuid ennetustööd võiks rohkem olla. Kaks vastajat kümnest arvas, et ennetustööd on piisavalt ning isegi noortekas räägitakse ja targutatakse. Neli vastajat kümnest arvasid, et ennetustöö X vallas on lahja, väga madal või puudub, et võiks teavitustööd teha kordades rohkem. Üks vastaja kümnest arvas, et milleks ennetustöö, et see ei mõjuta kedagi ja ei mõju ka kellelegi. Üks vastaja kümnest arvas, et narkootikumide ennetustöö puudub, aga rohkem räägitakse suitsetamisest ja alkoholist.

V6. „Ah eriti ei teagi, minu arust vist ametikoolis tehakse kõige rohkem, seal ju jupid (MDA ja PMA) liiguvad massiliselt. Ise pole kokku eriti puutunud.“

Ennetustööd X valla kohta uurides jäi uurimuses osalejatest mulje, et neid eriti ei huvita, mis saab sõltlastest. Kui sai kooli kohta küsitud, kuidas seal ennetustööd tehakse, siis vastajad ütlesid, et ei mäleta, kas koolis on räägitud ennetusest ning kui ka on räägitud, siis noored arvasid, et nad puudusid koolist sel ajal.

Noored ei pea karistusmeetodeid väga karmideks, mis selgus uurimustööst kriminaalpreventiivse ennetustöö kohta. Pigem arvatakse, et politsei karistused ei mõju, kuna ei ole üldse karmid, vastas üks respondent. Teine vastaja ütles, et rohkem tehakse ennetustööd alkoholismi ja tubakatoodete tarbimise kohta. Üks vastaja tunnistas, et noorte karistusmäärustik võiks karmim olla võrreldes praegusega. Kaks vastajat arvasid, et nemad ei tea politsei kriminaalpreventiivsest ennetustööst midagi, sest pole kokku puutunud. Samas üks noor arvas, et karistused pole hullud. Üks vastaja tunnistas, et kõige parem karistus on hirmutamine, kuid teine vastaja arvas, et tema jaoks on ennetustööd häirivad.

V1. „Politsei käis üks kord kuuendas klassis jutustamas, aga enamasti alkoholist ja suitsetamisest. Võiksid käia hoopis vanemas klassis ja rohkem.“

V8. „Taastav õigus, see on parem, kui reaalselt narkootikumide pärast vangi minna. Vangis istunud inimesele jääb eluks ajaks märk külge. Nõustamine on siiski palju leebem ja võib mõnikord head mõju avaldada.“

Kriminaalpreventiivne ennetustöö on suunatud noorte õigusrikkumisele. Uurimuses osalejad arvasid, et ega see palju noorte elus ei muuda. Uurimuses osalejad tundsid sõna kriminaalne peale uudishimu ja kartust, et ega töö autor politseis ei tööta. Selliste küsimuste peale uuriti töö autorilt, et kas politsei on peale intervjuu andmist neil ukse taga. Töö autor pidi noori rahustama ja selgitama, et intervjuu on seotud uurimistööga, mitte selle põhimõttega, et noori karistada. Töö autor pidi mitu korda mainima, et intervjuu on anonüümne ja vastajate anonüümseuse tagamiseks ei küsitud nime ning töös ei tooda välja sugu ega vanust.

Uurides noortelt, kas uimastite ennetustööd tehakse vähe või see ei jõua noorteni, siis arvamusi oli erinevaid. Arvati, et ennetustööd on vähe, võiks rohkem olla ja respondendid oletasid, et ennetustöö ei jõua noorteni, sest noored ei kuula, noori ei huvita kellegi jutt. „Ennetust on, aga noored ei kuula ja noori ei huvita“ vastas neli respondenti, kelle hulgast üks arvas, et kellelegi ei mõju tühipaljas jutt. Üks respondent arvas: „V7. Uimastite ennetustöö taktika on teadlikustamise asemel hirmutamise, mis on vale.“

Üks respondent andis väga hea vastuse: „Leian, et rohkem tuleks tegeleda tööjõu puudumise likvideerimisega, kes teeks ennetustööd mõnuainete pidurdamiseks.“ Noored rääkisid töö autorile politsei ennetusest suitsetamise kohta, kus neile oli tänaval politsei juurde tulnud ja rääkinud suitsetamise kahjulikkusest. Pigem peavad vastajad ennetustööd väheseks. Arvati, et noored ei taha kuulda ennetusest, sest nad on omas maailmas.

V4. Minu arust on seda liiga palju. Selline ennetustöö mõjuks siis, kui seda seletada 1–5 klassi õpilastele. Näidata jubedaid pilte, mis uimastid ja suitsetamine ning alkohol organismiga teeb. Nägin suitsetaja sisikonda oma silmaga ja siis ma ei suitsetanud aasta aega. Kui näidata kohutavaid pilte, siis tekib lastel hirm ja nad pigem loobuvad keelatud ainete tarbimisest.

Noored arvavad väga erinevalt ennetustööst. Hea oli kuulda, et avaldati julgesti arvamust teemade üle, kus neid kuulatakse.

Töö autor tundis huvi, kas noored on keelatud ainete omamise/tarvitamise pärast karistada saanud. Kõigilt vastajatelt sai töö autor teada, et keegi ei ole keelatud ainete pärast karistada saanud. Üks vastaja ütles, et on politseile vahele jäänud poes varastamise pärast.

V7. „Ei, aga läksin ükskord sõbraga koos ise politseisse, andsin ka narkoproovi, ise tahtsin. Ja mul avastati kanepi tarvitamise jääke, aga pole ju seda tõmmanud vaid ma olen tarvitanud kogu aeg apteegist ostetud CBD kanepiõli.“

Siin tõid vastajad välja, et teavad oma sõpru, kes varastavad poest ja ei ole vahele jäänud. Noortel on karistamatuse tunne, et võivad teha mis tahavad ning keegi neile midagi selle eest teha ei saa. Selle küsimuse juures rääkis üks respondent, kuidas ta teab ühte hiljutist olukorda, kui sõber oli poest varastanud mitu pudelit valgumihkligaasi, oli vahele jäänud ja politsei oli küsinud, milleks niipalju gaasi vaja on.

Uurimuses sooviti välja selgitada, mida noored arvavad keelatud ainetega seotud karistuspoliitikast, mida viiakse läbi kodus/koolis/riigi poolt. Riigi ja kooli karistusest väga ei osatud vastata, pigem tulid vastused kodus kasutatavast karistuspoliitikast. Kodusest karistuspoliitikast rääkis viis respondenti, et ema piirab õues käimist, hoiab silma peal, loeb moraali või paneb vajadusel koduaresti. Üks vastaja, kes kirjeldas, mis oli kodus juhtunud, kui õde vahele jäi: „V3. Kodus jäi õde vahele üks kord, siis ema karistas õde füüsiliselt, aga see ei mõjunud ikka talle. Mind pole karistatud, sest pole vahele jäänud.“ Töö autori arvates ei ole füüsiline karistus mõistlik, sest sellest ei ole abi.

Üks vastaja ei osanud midagi öelda karistusest, samas kaks respondenti ütlesid, et ei tohi vahele jääda, tuleb nii käituda, et ei saa karistada. Kaks respondenti tõid välja ka kooli kohta näite, kus üks arvas, et koolis puudub karistus ja teine arvas, et võib juhtuda, et visatakse koolist välja.

V2. „Ma pole kodus vahele jäänud, ma ei saa aru, kuidas ema pole aru saanud, et ma kodus mitu korda juppi teinud olen. Juba pupillide järgi on võimalik aru saada, kui nad nii suured on.“

V7. „Väga kallutatud ning ebakorrektned, kuid tulemused positiivsed.“

Uurimuses osalejad karistuspoliitikast väga rääkida ei osanud, lihtsalt pakuti huupi erinevaid vastuse variante.

Töö autor uuris respondentidelt, kas karistused mõjutavad noori. Kaks vastajat ütlesid, et karistused ei mõjuta üldse. Üks vastaja ütles, et ei tea, kuidas karistused võiksid noortele mõjuda. Üks vastaja ütles, et oleneb vanematest, kuidas kellegi vanemad oma lapsi karistavad. Kaks respondenti vastasid, et noortel on ükskõik karistustest, nad ei karda midagi. Siin võib tõdeda olukorda, kas ikka on ükskõik ning võib-olla tahetakse näidata ennast tugevana või pole nooruk karistada veel saanud. Kaks respondenti vastasid, et kedagi ei huvita ja üks vastaja arvas, et enamus noori tarvitavad edasi mõnuaineid ja osad kibestuvad. Kui töö autor uuris, et miks kibestutakse, siis sai ta vastuseks, et noored, kes on karistada saanud, on ühiskonna peale pahased, et neid keelatakse teha seda, mida nad ise tahavad. Üks vastaja arvas, et karistuse mõju oleneb sellest, kas jäädakse vahele või mitte, pigem ei lasta ennast karistustest kõigutada.

V6. „Kedagi ei huvita eriti karistused. Aa, meil ju popp värk, ka see köharohi kodeiiniga, seda tarvitatakse ka palju, saavad ikka kui vaja.“

Töö autorile tundub, et uurimuses osalenud noored väga ei taju, mis on karistus. Vastati väga üleolevalt, et milleks neile üldse karistused. Noored ainult tahavad, et võiksid seda teha, mis nemad õigeaks peavad.

Töö autorit huvitas see, kui noortele anda võimalus lõpetada keelatud ainete proovimine ja tarbimine, siis mida nad teeksid, siis üks respondent kümnest arvas, et teeks samu asju nagu praegu, aga näitaks koolides rohkem õppevideoid selle kohta, mida keelatud ainete tarvitamine inimorganismiga teeb. Veel arvas ta, et võikad videod võiksid hirmutada noori. Teine vastaja arvas samuti, et koolides peaks rohkem rääkima keelatud ainetest. Üks vastaja ütles, et tema ei ole mõelnud sellele ja ei oska midagi vastata. Teine vastaja lisas kohe, et heroini keelustaks kohe kindlasti ja soovitaks manipuleerida (ähvardamine, millestki loobuma) igasuguste muude asjadega, mis oleks tõhusamad. Kaks vastajat kümnest pakkus variandi, et tuleks uued sõbrad leida või mingisse laagrisse saata. Uurides vastajatelt laagri kohta, pidasid nemad seda suureks karistuseks. Karistuseks just suvisel ajal, mis tähendab seda, et noorte koolivaheaeg lihtsalt rikutakse ära. Üks vastaja kümnest arvas, et keelatud ainete lõpetamist oleks noorte seas väga keeruline ära keelata, pigem anda tegevusi noortele, sest pole mõtet ennetada, kuna X vald on väike ja kui noored tahavad, siis lähevad teise linna ja teevad seal, mis tahavad. Kaks vastajat olid kanepi legaliseerimise poolt, näiteks üks vastaja ütles: „V4. Ma ajaks seltskonna kokku ja Tartu väljakule, et kanep legaalseks. Tartu ju kanepi pealinn, nii paljud tuleksid minuga koos. Teeks keset tänavat suitsu, inimene peab ju proovima, noored peavad kõik ära proovima. Laager noortele just suvel karistuseks, kaks nädalat uimastitest eemal aitaks. Heroini võiks julmalt ära keelustada. A ja B klassi ained võiks samuti.“

V7. „Legaliseeriksin kõik herbaalsed droogid ja teeksin suurel hulgal teavitustööd ning julgustaksin alkoholismi sõltlasi kanepi suitsetamisele. Teisi drooge kasutama aga vastutustundlikult.“

Uurides, mida noored teeksid keelatud ainetega seoses, siis see oli küsimus, mis pani noori hoolega mõtlema. Kohe vastuseid ei tulnud, sest küsimus pani vastajaid mõtlema ja

arutelu edasi arendama töö autoriga. Seda küsimust pidi mitu korda kordama, sest noored ei osanud algul öelda, mida nad teeksid.

Üks uurimuses osalenud noor tunnistas intervjuu ajal, et oli enne noortekasse tulemist joonud kaks kanget kohvi ja sisse võtnud kuus kofeiini tabletti. Vastajast oli aru saada, et oli midagi tarvitanud, sest tema hüperaktiivsus oli silmaga märgata, ta oli istudes nihelev, pilgutab väga sageli silmi ning vastused tulid kiiresti, nagu oleks ta kuskilt maha lugenud. Sama vastaja leppis töö autoriga uue intervjuu aja kokku ja teinekord oli isik palju rahulikum. Istus normaalselt ega nihelenud.

Töö autorile tundus, et koolinoored ei ole tähele pannud, või nad ei olnud huvitatud rääkima ennetustööst. Väga palju toonitati, et kanep peab saama legaalseks, ise mõtlemata, mis see võib põhjustada ühiskonnas. Töö autorile tundus, et ennetustööst rääkimine oli respondentidele väga igav, seal pigem anti vastuseks see, mis kohe pähe tuli.

2.3. Arutelu ja järeldused

Käesoleva lõputöö eesmärgiks oli analüüsida kooliealiste noorte narkootikumide tarbimisega seotud põhjusi ja käitumist X valla näitel. Uurimistöö sisaldas uurimisküsimusi, mille põhjal uurimistöö analüüs sai koostatud.

Uuriti, kuidas kujuneb koolinoorte maailm keelatud ainetega? Uusi ained tuleb aastaga juurde umbes 400 erinevat sorti. Suurem osa avastatud aineid peetakse tundmatuteks või „seaduslikuks ravimiks“. Raskusi tekitab võltsitud või müügilooata ravimite väärarvitamine. (Euroopa Narkootikumide ja Narkomaania Seirekeskus, 2018, lk 16) Uurimuses tuli välja, et noored on väga leidlikud, nad mõtlevad ja teevad ise omale proovimiseks erinevatest ainetest uimasteid, mõtlemata tagajärgedele. Ained, mida on kasutatud, on näiteks välgumihkligaas, bensiin ja uute ainetena on tarbitud ogapuud ja muskaatpähklit. X vallas kasutatakse tänapäeval ravimeid, mida saadakse tuttavate tuttavatel ja seetõttu esineb palju nende ravimite väärkasutamist.

Internetitehnoloogia areng on loonud veebipõhise turu, kuhu on kolinud ka uimastitega kaubitsemine. Müüjad kasutavad pime- kui ka pinnaveebi. Maksmisvahendina on

kasutusel krüptovaluutad (bitcoin ja litecoin) jälitamatu maksete ning krüpteeritud tehingute tegemiseks. (Euroopa Narkootikumide ja Narkomaania Seirekeskus, 2017, lk 20) Uurimuses selgus, et noored kasutavad äppe, kus suhtlevad omavahel keelatud ainete teemal. Selgus, et pimeveebis tellitud kauba eest tasutakse bitcoinides.

Narkootikume proovitakse kõige enam 14–15-aastaselt ja enamasti piirduakse ühe-kahe korruga (Siseministeerium, 2014, lk 4–6). Uurimistöö kinnitas uimastite tarvitajate vanust, kus keelatud aineid olid vastajad proovinud väga noorelt, neist neli vastajat proovis juba 13-aastaselt. Ülejäänud vastajate vanus jäi esmaproovimisel vahemikku 14–17 aastat.

Tänapäeva noorte sõprusseltskonnad on suured ja enamasti hangitakse uimasteid eakaaslaste käest (Tervise Arengu Instituut, 2014, lk 4). Koolinoorte hulgast kogutud intervjuude põhjal selgus, et keelatud aineid prooviti sõprade mõjutusel või selle põhjal, et olla ise oma sõprade vääriline ja samuti proovida mõnuaineid.

Eesti Politsei- ja Piirivalveameti tellimisel tehtud 2015. aasta uuringust selgus, et noortel on uimasteid lihtne kätte saada (Turu-uuringute AS, 2015, lk 41–48). Uurimises selgus, et kõige esimene keelatud aine oli kõigil respondentidel kanep. Keelatud ainete hankimine toimub kõigil vastajatel ühte moodi, selleks on oma tutvusring ja oma sõbrad. Teati täpselt, kuidas ja mis teed pidi keelatud ained X valda saabuvad. Toodi välja näitena, kuidas sõprusringkond korjab rahad kokku ja siis üks inimene läheb keelatud ainetele järele.

Keelatud narkootikumide hind on jäänud Eestis ja maailmaturul stabiilseks 2013/2014. aasta tasemele. Tänavamüügis on kõige levinum marihuaana, mille grammi hind on jäänud keskmiselt 20 euro ja hašiši hind 15 euro kanti. (Tervise Arengu Instituut, 2018d, lk 2) Seda kinnitasid ka intervjuueeritavad väites, et kanepi hind jääb 20–25 euro kanti, inhalandid on vabalt kättesaadavad ja uurimises osalejate arvates odavad.

Noored tajuvad sõltuvusega kaasnevat probleeme, milleks on palju erinevaid põhjuseid. Uimastite tarvitamine on kaasa toonud noorte hulgas mitmeid probleeme, mille tagajärjel esineb koolikiusamist (löömist, alandamist, mõnitamist), madalat õppeedukust ja koolitee katkemist. (Kull, et al., 2015, lk 18) Uurimuse käigus selgus, et intervjuueeritavate hulgas

esines sageli kooli vahetamist, koolist välja langemist ja koolikiusamist. Mitmed intervjuueeritavad töid välja suhted õpetajatega ning klassikaaslastega, mis olid pigem keerulised kui head. Vastajatel esines õppeõlgngevusi, kuid õppeedukus oli keskmine.

Raportid toovad esile väga olulise info – suhted perega, kus vanemate ja noorte vahel peaks olema hea ja usalduslik suhe. Noorte intervjuudest selgus, et klassikalist peremudelit, kus on ema-isa ja nende ühised lapsed, olid vaid kolmel vastanul, ühel vastajal oli oma vanematega hea suhe, ülejäänud vastajatel olid oma vanematega keskmised või halvad suhted. Siin tuleb tõdeda, et perede suhted on kas probleemsed või keerulised, oma vanemaid ei usalda. Intervjuueeritavatelt selgus, et oma õdede/vendadega saadakse läbi, aga esineb omavahelisi ütlemisi/nääklemisi.

Koolides toimub uimastiennetus mitmel tasandil. Näiteks on koolides kodukord, mis keelab koolis viibida alkoholijoobes või narkojoobes, samas on keelatud ka omada kooli territooriumil uimasteid. Jagatakse uimastitega seotud teadmisi, kujundatakse hoiakuid, kuidas uimastitest eemale hoida. (Streimann & Pertel, 2016, lk 6) Uurimises toodi välja kooli kohta näide, kus üks arvas, et koolis puudub karistus ja teine arvas, et võibolla visatakse koolist välja. Karistuspoliitikast intervjuueeritud koolinoored väga rääkida ei osanud, rohkem pakuti vastuseks lihtsalt huupi erinevaid variante.

Töö koostamise käigus selgub, et uimastite ennetustööd tehakse vähe ja see ei jõua alati noorteni. Arvati, et narkootikumidega seotud ennetustöö ei mõju noortele, sest politsei tegeleb rohkem alkoholi ja suitsetamise tõkestamisega. Töö autor saab kokkuvõtvalt öelda, et uimastid on liiga kergesti kättesaadav kraam. Noored ei taju uimastitega seotud probleeme ja ei kuula või ei pane tähele ennetustööga seonduvat.

Soovitusi ettepanekuteks noorsootöötajatele ja politseile:

- Politsei ja noorsootöötajate ennetustöö tõhustamine ja huvi tekitamine noorte hulgas läbi erinevate näidete (õõvastavad pildid, videod).
- Karjäärinõustamine – noortekeskuses viia aeg-ajalt läbi nõustamisi, mis motiveeriks koolinoori ennast edasi arendama. Erialaspetsialistide kaasamine.
- Koolikiusamise vastu võitlemine – koolide õpetajad peavad rohkem tähelepanu pöörama õpilastele ja kutsuma kooli aeg-ajalt rääkima sõltuvusainetest noorsoopolitsei.

- Uimastite ennetustöö saab alguse kodust. Kodune olukord peab olema lapse jaoks turvaline, kus vanematel on oma lastega hea ja usaldusväärne suhe, näiteks olukord, kus kooliealine laps saab pöörduda oma vanemate poole, kui tal on mure. Vanemate teadmiste suurendamine, kuidas vanemad oskaksid märgata oma laste juures mõnuainete tarvitamise jälgi.
- Kogemusnõustamise pakkumine koolinoortele. Isikud, kes on välja tulnud oma probleemsest maailmast, käiksid mööda koole ja noortekeskusi, arutleksid noortega ja annaksid nõu, miks ei tohi sattuda keelatud ainete maailma.

Töö koostaja soov oleks uurida koolinoorte vaimset tervist, miks meie noorte psüühika on paigast ära.

Töö eesmärk sai tänu intervjueeritavatele esitatud uurimisküsimustele täidetud. Koolinoorte maailmas keelatud ainete kasutamine sõltub paljuski sõprusseltskondadest ja noorte käitumist mõjutab suurel määral ka koolikiusamine. Uimastite hankimine pole noorte jaoks probleemiks, sest ikka leidub keegi, kelle kaudu muretsetakse narkootikume. Noored ei taju sõltuvusega kaasnevat probleemi. Nad on väga enesekindlad arvates, et nad ei jää sõltuvusse ja suudavad loobuda igal ajal uimastitest. Karistuspoliitika osas jäid noored väga ükskõikseks ja leidsid, et rakendatavad karistusmeetmed on liiga leebed.

KOKKUVÕTE

Keelatud ainete tarvitamine on muret tekitav olukord, mis levib nii Euroopas kui ka Eestis. Uimastite tarbimine ei ole Eestis paranenud. Jätkuvalt on teada, et mõnuained on kergesti kättesaadavad. Üha rohkem uimasteid konfiskeeritakse Eestis, mis näitab, nende suurt ringlust. Eestis on arenenud mõnuainete tellimine posti teel, mille on põhjustanud infotehnoloogia areng. Nagu ka mujal Euroopas on ka Eestis kõige kergemini kättesaadav mõnuaine kanep.

Uurimuse läbiviimiseks valiti sihtrühmaks X valla koolinoored vanuses 13–20. Noortega viidi läbi poolstruktureeritud intervjuud, mis andis vastajatele võimaluse vabalt vastata küsimustele ja rääkida oma lugusid töö autorile.

Narkootilised- ja psühhotroopsed ained võivad olla nii legaalsed kui illegaalsed, mida tõestas ka uurimus. Lõputöö teoreetiline osa tõi välja uimastite leviku ja kättesaadavuse nii Euroopa kui ka Eesti koolinoorte seas. Teiseks toodi välja uimastite tarbimise individuaalsed ja ühiskondlikud põhjused. Kolmandaks räägiti uimastite levikust ja tarbimisest reguleerivatest aktidest.

Kuna turule lisandub järjest enam uusi aineid, siis sai see kinnitust nii teooria osas kui ka intervjuueeritavate osalejate vastustest, millest selgus, et suitsulaadset ainet võib saada omale tänaval kasvavalt puult – ogapuult. Meie ühiskonna suurim probleem on ka koolikiusamine, mis selgus uurimuse käigus. See on ühiskonna probleem, millega tuleb jätkuvalt tegeleda. Kinnitust leidis ka retseptiravimite liikumine tänaval, mis moodustab omaette tarvitajate klassi. Noored ei lase ennast häirida ei ennetustööst ega karistuspoliitikast.

Töö raames püstitatud eesmärgi täitmiseks olid uurimisülesanded, mis leidsid lahendused. Võib öelda, et uurimistöö eesmärk, milleks oli analüüsida kooliealiste noorte narkootikumide tarbimisega seotud põhjusi ja käitumist X valla näitel ning vastavalt tulemustele teha ettepanekuid ennetustööks piirkonna noorsoopolitseile ja

noorsootöötajatele, sai täidetud. Põhiline rõhk tuleb panna jätkuvalt noortega tegelemisele ja mitte neid karistada.

Uurimisküsimustele leiti vastuses 2019. aasta kevadel toimunud poolstruktureeritud intervjuude käigus. Uuringu tulemuste põhjal on koostatud soovitusel ja ettepanekud X valla piirkonna noorsootöötajatele ja politseile.

Saadud tulemuste põhjal võib väita, et noored proovivad keelatud aineid juba väga varajases vanuses, sest uudishimu ja sõbrad on tõukemehhanismiks kõike keelatud proovida ja katsetada. Suur mõju on noorte kampadel, kes tunnevad vajadust reivimiseks.

Käesolev uurimistöö tõi välja X vallas keelatud ainete tarbimise olukorra noorte hulgas. Vastavalt läbiviidud intervjuudele selgusid noorte personaalsed lood, mis kajastavad reaalselt infot keelatud ainete tarvitamise kohta erinevates olukordades.

Uimastite jätkuv tarbimine noorte hulgas ei ole pidurdunud ja vajab tõsisemat ennetustööd, kuna mõnuaineid liigub palju ja need on üsna kergelt kätte saadavad. Teismelised on kergesti mõjutatavad nii oma sõprade kui ka tuttavate kaudu ja nii sotsiaalsed- kui ka majanduslikud probleemid püütakse teatud määral lahendada erinevate mõnuainete tarbimisega.

VIIDATUD ALLIKAD

- Abel, K., Talu, A., Kurbatova, A., Ahven, A., Denissov, G., & Neumann, A. (2003). *Narkomaania Eestis 2002*. Loetud aadressil https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Tervisevaldkond/narko2.pdf
- Abel-Ollo, K., & Streimann, K. (2017). *Ennetuse õppekava rakendamine Euroopas: Eesti fookusgruppide kokkuvõte*. Loetud aadressil https://intra.tai.ee//images/prints/documents/15117791233_Ennetuse_oppekava_rakendamine_Euroopas.pdf
- Allaste, A.-A., & Lagerspetz, M. (2002). Eesti uimastipoliitika kujunemine. R. Vetik (toim), *Eesti inimarengu aruanne 2002: inimarengu trendid ja poliitika kujunemine* (lk 35–40). Loetud aadressil <http://lin2.tlu.ee/~teap/nhdr/2002/PDF/EIA%202002%202.4.pdf>
- Altermann, M., & Võõbus, V. (2008). Illegaalsed uimastid. A.-A. Allaste (toim), *Koolinoored ja uimastid: 15–16-aastate õpilaste legaalsete ja illegaalsete narkootikumide tarvitamine Eestis* (lk 21–30). Loetud aadressil https://intra.tai.ee//images/prints/documents/132076221114_Koolinoored_ja_uimastid_EST.pdf
- AS Emor. (2014). *Riskikäitumise teadlikkuse uuring kolmes sihtrühmas. Uuringu raport*. Loetud aadressil <https://www2.politsei.ee/dotAsset/331164.pdf>
- Augasmägi, E. (2013). Sõltuvuses alaealistele arendatakse sõltuvusvastase taastusabi süsteem: *Sotsiaaltöö*, 2, 14–15.
- Ayllón, S., & Ferreira-Batista, N. N.(2018). Unemployment, drugs and attitudes among European youth. *Journal of Health Economics*, 57, 236–248. <https://doi.org/10.1016/j.jhealeco.2017.08.005>

- Balogh, K. N., Mayes, L. C., & Potenza, M. N. (2013). Risk-taking and decision-making in youth: Relationships to addiction vulnerability. *Journal of Behavioral Addictions*, 2(1), 1–9. <https://doi.org/10.1556/JBA.2.2013.1.1>
- Brand, P., Li, S., & White, M. (2017). *Young People's Statistics from the National Drug Treatment Monitoring System (NDTMS)*. Retrieved from https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/664945/Young-people-statistics-report-from-the-national-drug-treatment-monitoring-system-2016-2017.pdf
- Breitbarth, A. K., Morgan, J., & Jones, A. L. (2018). E-cigarettes – An unintended illicit drug delivery system. *Drug and Alcohol Dependence*, 192, 98–111. <https://doi.org/10.1016/j.drugalcdep.2018.07.031>
- ESPAD Group. (2016). *ESPAD Report 2015: Results from the European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs*. Retrieved from <http://www.espad.org/sites/espad.org/files/TD0116475ENN.pdf>
- European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. (2017a). *Estonia: country drug report 2017*. Retrieved from <http://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/4527/TD0416914ENN.pdf>
- European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. (2017b). *E-health and m-health: using new technologies to respond to drug problems: a European guide*. Retrieved from http://www.emcdda.europa.eu/system/files/attachments/6234/EuropeanResponsesGuide2017_BackgroundPaper-E-health-drug-use.pdf
- Euroopa Narkootikumide ja Narkomaania Seirekeskus. (2017). *Euroopa uimastiprobleemide aruanne. 2017. Suundumused ja arengud*. Loetud aadressil <http://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/4541/TDAT17001ETN.pdf>
- Euroopa Narkootikumide ja Narkomaania Seirekeskus. (2018). *Euroopa uimastiprobleemide aruanne. 2018. Suundumused ja arengud*. Loetud aadressil http://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/8585/20181816_TDAT18001ETN_PDF.pdf

- General Secretariat of the Council. (2013). *European Union Drugs Strategy 2013–2020*. Retrieved from https://www.consilium.europa.eu/media/30727/drugs-strategy-2013_content.pdf
- Jürisoo-Tani, K., Kulasalu, E., Velström, E., Kangur, J., & Aunin, E. (toim). (2018). *Taastatava õiguse põhimõtete ja alaealist mõjutavate meetodite kasutamise politseitöös: Juhendmaterjal*. Loetud aadressil http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumentid/taastav_oigus_juhendmaterjal_2018.pdf
- Karistusseadustik. (2001). *Riigi teataja I*, 61,364; *Riigi teataja I*, 13.03.2019, 77. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/104012019015?leiaKehtiv>
- Kivimäe, A. (2017). Mõjuteguritest noortevaldkonna arengu kavandamisel ja elluviimisel riigi tasandil. T. Dibou & I.-E. Rannala (toim), *Teadmine ja praktika noorsootöös. Noorsootöö artiklite kogumik* (lk 22–33). Loetud aadressil <https://enk.ee/wp-content/uploads/2018/10/Teadmine-ja-praktika-noorsoot%C3%B6%C3%B6s.pdf>
- Kossinkova, K., & Vorobjov, S. (2016). Vanemate mõju õpilaste narkootikumide tarvitamisele Eestis. *Sotsiaaltöö*, 2, 67–71.
- Kull, M., Saat, H., Kiive E., & Põiklik, E. (2015). *Uimastiennetuse õpetajaraamat põhikoolile*. Loetud aadressil https://intra.tai.ee/images/prints/documents/144248000590_Uimastiennetuse_opetajaraamat.pdf
- Laherand, M.-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: Infotrükk.
- Savolainen, I., Kaakinen, M., Sirola, A., & Oksanen, A. (2018). Addictive behaviors and psychological distress among adolescents and emerging adults: A mediating role of peer group identification. *Addictive Behaviors Reports*, 7, 75–81. <https://doi.org/10.1016/j.abrep.2018.03.002>
- Siseministeerium. (2014). *Eesti uimastitarvitamise vähendamise poliitika. Valge raamat*. Loetud aadressil https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/dokumentid/valge_raamat.pdf
- Siseministeerium. (2018). *Lühiülevaade uimastitarvitamise vähendamise poliitika valge raamatu elluviimisest 2014–2018 aastal*. Loetud aadressil <https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/dokumentid/Ennetus/201802>

15_luhiulevaade_uimastipoliitika_valge_raamatu_elluviimisest_2014-2018._aastal.docx

Sotsiaalministeerium. (2008). *Rahvastiku tervise arengukava 2009–2020*. Loetud aadressil http://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/eesmargid_ja_tegevused/Tervis/2012_rta_pohitekst_ok_5.pdf

Sotsiaalministeerium. (2018). *Rahvastiku tervise arengukava 2020–2030 koostamise ettepanek*. Loetud aadressil https://www.valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/arengukavad/rahvastiku_tervise_arengukava_2020-2030_koostamise_ettepanek.pdf

Streimann, K., & Pertel, T. (2016). *Soovitused uimastiennetuseks ja uimastitega seotud juhtumite lahendamiseks koolis*. Loetud aadressil http://www.terviseinfo.ee/images/prints/uimastiennetus-koolidele/Uimastiennetus_koolis_juhendmaterjal.pdf

Tamm, G., Talu, A., Markina, A., Villenthal, A., Espenberg, S., Tourunen, J., & Varblane, U. (2016). *Narkosõltlastest õigusrikkujate sõltuvusravi ja rehabilitatsioon Eestis*. Loetud aadressil http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/narkosoltlastest_oigusrikkujate_lopparuanne.pdf

Tervise Arengu Instituut. (2008). *Koolinoored ja uimastid: 15 – 16-aastaste õpilaste legaalse ja illegaalse narkootikumide tarvitamine Eestis*. Loetud aadressil https://intra.tai.ee//images/prints/documents/132076221114_Koolinoored_ja_uimastid_EST.pdf

Tervise Arengu Instituut. (2012). *Mis on uimastid ja kuidas need meie elu mõjutavad? Nõuandeid lastevanematele*. Loetud aadressil https://www.tartu.ee/sites/default/files/uploads/Sotsiaalabi-ja-tervishoid/13016467557_Mis_on_uimastid_ja_kuidas_need_meie_elu_mojutavad_est.pdf

Tervise Arengu Instituut (2014). *Lapsevanematele uimastitest*. Loetud aadressil https://intra.tai.ee//images/prints/documents/141821843235_Lapsevanemale_uimastitest_EST.pdf

Tervise Arengu Instituut & Eesti Uimastiseire Keskus. (2016). *Narkomaaniaravi andmekogu 2014–2015. aastate aruanne*. Loetud aadressil

[https://intra.tai.ee/images/prints/documents/148707526966_Narkomaaniaravi_an
dmekog_u_aastaruanne_2014_2015.pdf](https://intra.tai.ee/images/prints/documents/148707526966_Narkomaaniaravi_an
dmekog_u_aastaruanne_2014_2015.pdf)

Tervise Arengu Instituut. (2018a). *Abi ja info narkootikumide tarvitajatele, uimastitarvitajatele.* Loetud aadressil

[https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/
programmi_sutik_flaiier_est_0.pdf](https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/
programmi_sutik_flaiier_est_0.pdf)

Tervise Arengu Instituut. (2018b). *Info ja abi kannabinooidide tarvitajatele.* Loetud aadressil

[https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/
valika5est_0.pdf](https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/
valika5est_0.pdf)

Tervise Arengu Instituut. (2018c). *Narkomaania ennetuse ja seadusandluse alusdokumendid ja valdkondlik seadusandlus.* Loetud aadressil https://intra.tai.ee//images/prints/documents/154228840375_NarkomaaniaEnnetuseSeadusandlus.pdf

Tervise Arengu Instituut. (2018d). *Narkootikumidega seotud kuritegevus ja konfiskeerimised.* Loetud aadressil

https://intra.tai.ee//images/prints/documents/154228881775_KuritegevusKonfiskeerimised.pdf

Tervise Arengu Instituut. (2018e). *Uimastiennetus Eestis.* Loetud aadressil https://intra.tai.ee//images/prints/documents/15422884779_uimastinnetus__.pdf

Tervise Arengu Instituut. (2019). *Lepingupartnerid 2019: Uimastisõitlastele suunatud nõustamis-, ravi ja rehabilitatsiooni teenused.* Loetud aadressil https://www.tai.ee/images/Lepingupartnerid_soltuvus_2019.pdf

Turu-uuringute AS. (2015). *Avaliku arvamuse ja riskikäitumise uuring 2015: Täiskasvanud elanikkond.* Loetud aadressil <https://www2.politsei.ee/dotAsset/601070.pdf>

United Nations Office on Drugs and Crime. (2018). *World drug report 2018: Drugs and age: drugs and Associated issues among young people and older people.* Retrieved from http://eurad.net/filestore/PDF/WDR18_Booklet_4_YOUTH.pdf

- Valk, A. (2016). *Madala haridustasemega noored*. Loetud aadressil https://www.hm.ee/sites/default/files/haridusmin_madala_haridustasemega_noorte_osakaal.pdf
- Värnik, A., Sisask, M., Värnik, P., Mark, L., Vaikma, J., Rebane, K., & Mitendorf, A. (2015). *Koolinoorte vaimne tervis: Kokkuvõte – raport*. Loetud aadressil http://suicidology.ee/wp-content/uploads/2016/10/koolinoorte_tervis_15.06.2015_veebilehele.pdf
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Loetud aadressil <http://dspace.ut.ee/handle/10062/36419>
- Äpid. (s.a.). Loetud aadressil <http://enesetunne.ee/app/>

Lisa 1. Küsimustik X valla koolinoortele

ISIKLIKUD ANDMED

Sugu:

Mees..... Naine.....

Vanus:

.....

I Uimasteid kasutavate noorte sotsiaalmajanduslik olukord

- Kes sinu perekonda kuuluvad?
Ema /isa / paljulapseline pere / õde / vend
- Kas Sinu vanemad on välismaal tööl?
- Kuidas Sinu peres rahadega lood on, kas raha on kulutuste katmiseks piisavalt?
- Millised on Su suhted oma vanematega? Kirjelda neid.
- Millised on Sinu suhted oma õdede-vendadega? Kirjelda neid.
- Kui tihti Sa kodus ei ööbi? Nädalas korra, kaks või rohkem.
- Milliseks hindad Sa oma vaimset ja füüsilist tervist?
- Milline on Sinu meelistegevus? Kui palju Sa oma meelistegevusega tegeled, kas Sul on selleks alati võimalusi, kui tahad seda teha. Kui see on seotud uimastitega, siis uuri, kas on mingeid muid huviseid ka.
- Kuidas Sul koolis läheb? Räägi lühidalt, millised on Sinu suhted õpetajate ja klassikaaslastega?
- Kas Sind on koolis kiusatud?

II Uimastite proovimine ja sõltuvuse teke keelatud narkootilistest ainetest

- Kui vanalt Sa esimest korda keelatud aineid proovisid?
- Milliseid aineid Sa tarvitasid?
- Kus, millises situatsioonis ja kellega koos esimene proovimine toimus?
- Kuskohast Sa esimest korda uimasteid said?
- Mis põhjusel Sa tahtsid keelatud aineid proovida?
- Milline oli enesetunne peale esimest proovimist?
- Milliseks hindad oma sõltuvuse taset praegu?

- Kui tihti ja millistes situatsioonides Sa keelatud aineid tarbid?
- Kas tarvitad Sinule mitte määratud/välja kirjutatud ravimeid?

III Uimastite hankimine ja kättesaadavus

- Kuidas hangid vahendeid keelatud ainete ostmiseks?
- Mil viisil toimub keelatud ainete hankimine?
- Millised on ainete eest tasumise viisid?
- Kas Sa oled müünud keelatud aineid?
- Kui palju Sa nädalas/kuus keelatud ainetele raha kulutad?
- Milliseks Sa hindad keelatud ainete kättesaadavust „X vallas“?

IV Uimastitega seotud mured ja nendest loobumine

- Kas ja millistel tingimustel oled nõus loobuma uimastitest?
- Kas loobumist saavad mõjutada Sinu vanemad? Kuidas?
- Kas loobumist saavad muuta Sinu sõbrad? Kuidas?
- Kuidas Sa näed oma tulevikku, millised on Sinu edasised plaanid?
- Milline on teiste noorte arvamus keelatud ainete tarbimise osas?
- Milliseks hindad noorte keelatud ainete tarvitamist 5 aasta perspektiivis?
- Kas arvad, et teised noored peaksid/võiksid uimasteid proovida?
- Mis põhjustel soovivad keelatud aineid teistele?

V Uimastitega seotud ennetustöö ja karistuspoliitika

- Milliseks hindad keelatud ainete ennetustööd X vallas?
- Kuidas noortele mõjub kriminaalpreventiivne ennetustöö?
- Kuidas Sinule tundub, kas uimastite ennetustööd on vähe ja see ei jõua noorteni?
- Oled Sa karistatud keelatud ainete tarvitamise pärast?
- Kui jah vastus: Kuidas karistus mõjus?
- Milline on keelatud ainete seotud karistuspoliitika kodus/koolis/riigi poolt?
- Kuidas need karistused noori mõjutavad?
- Kui Sina peaksid lõpetama noorte hulgas keelatud ainete proovimise ja tarbimise, siis mida Sa teeksid?

SUMMARY

YOUTH OF SCHOOLS REACHING FOR DRUGS AND CONSUMPTION EFFECTS – EXPERIENCE X PARTICIPATE EXAMPLE

Kairi Saar

The use of banned substances is a worrying situation that is wide-spread both in Europe and in Estonia. Drug use in Estonia has not improved. The use of banned substances has increased, become more accessible, and continues to be a major problem among school children, which needs further research.

The aim in the work was to analyze the causes and behaviors of drug use among school-aged youth on the example of municipality X and to make proposals for prevention work for youth and youth workers in the region.

Based on the purpose of the work, the following research questions are formulated:

- How does the world of school children develop with prohibited substances?
- How do schoolchildren acquire drugs?
- Whether and how do young people perceive the problems of addiction?
- What do young people think of drug-related punishment policy?

In order to fulfill the goal of the thesis, the author has set the following research tasks:

- to describe the theoretical approach to the problem based on the scientific literature;
- provide an overview of statistics on addiction problems in Europe and Estonia;
- study the causes of addictive substances and consumption patterns among school-aged youths rural municipality X;
- make recommendations to youth police and youth workers in the municipality X.

It is still known that the substances are readily available. More and more drugs are being seized in Estonia, which shows their great circulation. In Estonia, the ordering of substances has been developed by mail, which has been caused by the development of information technology. As in other parts of Europe, the most easily available drug in Estonia is cannabis.

Narcotic and psychotropic substances can be both legal and illegal, as proved by the study. The theoretical part of the thesis highlighted the spread and availability of drugs among school children in Europe and Estonia. Secondly, the individual and societal reasons for drug use were highlighted. Thirdly, there was talk of legislation regulating the spread of drugs and consumption.

The empirical study carried out in the work uses a qualitative method. Semi-structured interviews are used as a data collection method. The selection of the sample shall be based on a targeted sample. In a targeted sample, members are selected from the group selected on the basis of their own knowledge and expertise.

The population of the study to be conducted on is schoolchildren aged 13–20 of the municipality X, of which the school-aged youth who have tried more than once or regularly use drugs are included in the sample. The sample was selected using a targeted sample. Where the members were chosen on the basis of knowledge and expertise. The feature of content analysis used in the work is the ability to focus on the most important parts of the text and the probability position situations.

Suggestions for suggestions to youth workers and police:

- Improving the prevention work of police and youth workers and creating interest among young people through various examples (appalling images, videos).
- Career counseling - in the youth center, occasionally carry out counseling to motivate schoolchildren to develop themselves. Involvement of professionals.
- Combating bullying - school teachers need to pay more attention to students and invite specialists and youth police into the school to talk about addictive substances.
- Drug prevention begins at home. The home situation must be safe for the child, where parents have a good and reliable relationship with their children, such as a school-aged child who can turn to their parents if they have a concern. Boosting parents' knowledge of how parents can spot traces of substance abuse in their children.

- Providing experience counseling for school children. Individuals who have come out of their problematic world, go to schools and youth centers, discuss with young people and give advice on why they should not get into the world of prohibited substances.

The author of the thesis would like to study the mental health of school children, why our youth's psyche is out of place.

The aim of the work was fulfilled thanks to the interview questions submitted to the interviewees. The use of banned substances in the school world depends largely on friendships and the behavior of young people is also heavily influenced by bullying. Acquiring drugs is not a problem for young people, because there is still someone to get drugs. Young people do not perceive the problems of addiction. They are very confident that they will not remain addicted and can abandon drugs at any time. With regard to penal policy, young people remained very indifferent and found that the punitive measures applied were too lenient.

On the basis of the results, it can be said that young people are already experimenting with prohibited substances at a very early age, because of curiosity and friends who are trying test everything out of the forbidden mechanism. There is a big impact on young people who feel the need to rave.

This research highlighted the situation of the use of Prohibited Substances in the Municipality X among young people. According to the interviews conducted, the personal stories of the youngsters revealed real information about the use of prohibited substances in different situations.

Continued use of drugs among young people has not slowed down and requires more serious prevention, as substances move a lot and are easily accessible. Teenagers are easily influenced by both their friends and acquaintances, and both social and economic problems are addressed to a certain extent by the consumption of various substances.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kairi Saar

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

Kooliealiste noorte jõudmine uimastiteni ja tarbimisharjumused – kogemused x valla näitel,

mille juhendaja on Liina Käär,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Kairi Saar

21.05.2019